

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

KAZAKH ABLAY KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

1 (56) 2020
ISSN 2411-8745

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

“ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия “ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
Series “PHILOLOGICAL SCIENCES”

Алматы
«Полилингва» баспасы
2020

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Филология ғылымдары” сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі № 674, 18.05.1999 ж. Тіркелу куәлігі 10.04.2015 жылғы № 15194-Ж

Бас редактор

Құнанбаева С.С., филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА-ның академигі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Исмагулова Б.Х., филология ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Редакция алқасының мүшелері

Акишина Т., профессор, Оңтүстік Калифорния Университеті, Лос-Анджелес, АҚШ

Рысалды Қ.Т., филология ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Бердичевский А.Л., педагогика ғылымдарының докторы, Айзенштадта халықаралық экономикалық қатынастар институты, Айзенштадт, Австрия

Солдатенкова Т., профессор, Лёвен католикалық университеті, Лёвен, Бельгия

Суна Тимур Агильдере, филология ғылымдарының докторы, профессор, Хаджи Байрам Вели ат. Анкара Университеті, Түркия

Красных В.В., филология ғылымдарының докторы, профессор, М.В.Ломоносов атындағы ММУ, Мәскеу, Ресей

Карасик В.И., филология ғылымдарының докторы, профессор, Волгоград мемлекеттік техникалық университеті, Ресей

Ахатова Б.А., филология ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Мизамхан Б.С., филология ғылымдарының кандидаты, доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Жауапты хатшы

Амраева Р.Ш., пед. ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Рецензенттер

Қарақұлова А.М., филология ғылымдарының кандидаты, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Асанова Г.С., PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

© Научный журнал “Хабаршысы-Известия” КазУМОиМЯ имени Абылай хана серия “Филологические науки” Акционерного общества “Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана” зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15194-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С., доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Исмагулова Б.Х., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Акишина Т., профессор, Университет Южной Калифорнии, Лос-Анджелес, США

Рысалды К.Т., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Бердичевский А.Л., доктор пед. наук, Институт международных экономических связей Айзенштадта, Айзенштадт, Австрия

Солдатенкова Т., профессор, Лёвенский католический университет, Лёвен, Бельгия

Суна Тимур Агильдере, доктор филологических наук, профессор, Анкарский Университет им.Хаджи Байрама Вели, Турция

Красных В.В., доктор филологических наук, профессор МГУ им. М.В.Ломоносова, Москва, Россия

Карасик В.И., доктор филологических наук, профессор Волгоградского государственного социально-педагогического университета, Волгоград, Россия

Ахатова Б.А., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Мизамхан Б., кандидат филологических наук, доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Выпускающий редактор

Амраева Р.Ш., магистр пед.наук, ст.преподаватель КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Рецензенты

Каракулова А.М., кандидат филологических наук, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Асанова Г.С., PhD, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

© Scientific Journal “Bulletin of Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages”. Series “Philological sciences” of JSC “Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of the Ministry on Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration №674, from 18.05.1999. Certificate N 15194 – G, 10.04.2015.

Executive editor

Kunanbayeva S.S., doctor of philological sciences, professor, associate member of National Academy of Sciences of the RK, Almaty, Kazakhstan

Executive editor

Ismagulova B.Kh., doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Editorial team members

Akishina T., professor, University of Southern California, Los Angeles, USA

Rysaldy K.T., doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Berdichevskiy A.L., doctor of pedagogical sciences, Institute of International Economic Relations of Aizenshtadt, Aizenshtadt, Austria

Soldatenkova T., professor, Leuven Catholic University, Leuven, Belgium

Suna Timur Agildere, филология ғылымдарының докторы, профессор, Хаджи Байрам Вели ат. Анкара Университеті, Түркия

Krasnykh V.V., doctor of philological sciences, professor, Moscow State University named after M.V. Lomonosov, Moscow, Russia

Karasik V.I., doctor of philological sciences, professor of Volgograd State Technical University, Russia

Akhatova B.A., doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Mizamkhan B., candidate of philological sciences, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Commissioning editor

Amrayeva R.Sh., master of pedagogical sciences, senior teacher, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Readers

Karakulova A.M., candidate of philological sciences, ass. Professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Assanova G.S., PhD, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

1 Бөлім.

**ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ӨЗЕКТИ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Раздел 1.

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЙ**

Part 1.

CURRENT ISSUES OF LINGUISTIC RESEARCH І БӨЛІМ

Ali Akbar Ansarin. Developing a research question in educational setting	7-12
Али Акбар Ансарин. Білім үрдісінде ғылыми зерттеу сұрақтарын құрастыру	7-12
Mehdi Galiere. Morality as a subject in post-socialist Hungary.....	13-29
Мехди Галиере. Социализмнен кейінгі Венгрияда тәлім-тәрбие мәселелері зерттеу нысаны ретінде	13-29
Kaldybekova N.B. The discourse analysis of judicial documents.....	29-37
Қалдыбекова Н.Б. Соттық құжаттарды дискурсты тұрғыдан талдау	29-37
Олжабаева Б.М. Қазақ тіліндегі бұқаралық ақпарат құралдарының лингвопрагматикалық аспектілері	37-42
Olzhabayeva B.M. Linguopragmatic aspects of mass media in kazakh language	29-37
Sabyrbek N.Y., Zagidullina A.A. Features of artistic discourse and its cognitive-linguocultural aspects	42-48
Сабырбек Н.Е., Загидуллина А.А. Особенности художественного дискурса и его когнитивно-лингвокультуро-логические аспекты	42-48

**2 Бөлім. АУДАРМАНЫҢ ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА
АЯСЫНДАҒЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ**

**Раздел 2. ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ
ПЕРЕВОДА**

**Part 2. RESEARCHES IN THEORY AND PRACTICE OF
TRANSLATION**

Исмагулова Б.Х., Ибраева Р.Б., Жаңабай А.С. Паремиялардың қазақ-корей, корей-қазақ аударма тұрғыдағы көрінісі (мақал-мәтелдер негізінде)	49-54
Ismagulova B.Kh., Ibraeva R.B., Janabay A.S. Proverbs in the light of the kazakh-korean, korean-kazakh translation (based on proverbs and sayings)	49-54
Сарыпбекова С.Б. Фреймдер және оларды құрылымы әр түрлі тілдер жұбында аудару	54-58
Sarypbekova S.B. Frames and translation in different languages.....	54-58
Р.С.Әмірдің 90 жылдық мерейтой кісілік келбеті	59-60
Қонақова К.Ө. Ғылыммен өрнектелген өмір	61-68

1 Бөлім. ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Раздел 1. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЙ

Part 1. CURRENT ISSUES OF LINGUISTIC RESEARCH І БӨЛІМ

UDC 81:001.89
JRSTI 16.01.21

DEVELOPING A RESEARCH QUESTION IN EDUCATIONAL SETTING

Ali Akbar Ansarin¹

¹Doctor of linguistics science, Professor
of Faculty of Persian Literature and Foreign Languages
of Tabriz University, Iran
e-mail: aansarin@gmail.com

Abstract. Properly development research questions is important in developing learners thinking abilities, their being able to search self-assignment tasks, new ideas and promote them, deeply study the topic, use the gained knowledge creatively in solving some issues. Stimulation of learners' creative ideas is the main issue in education process. Moreover hypotheses are selected based on the findings and prediction of scientific studies. If some studies show discrepant results, the author should not choose directional hypothesis to test his research hypothesis. It is much safer and easier to formulate and test a neutral i.e., null hypothesis than any directional one.

Key words. Research question, self-esteem, concept of research, descriptive questions, correlational questions, hypothesis.

Process of education has been changing due to the optimization of research works of learners. The main point is to develop students' professional and universal competences. These competences would help them to get through any obstacles in real conditions. As the research task or questions might come together in the process of future specialists' work. It is important for every learner to be able to analyze, study the formation of the issue and get analysis. Research projects help students to become intellectual, creative and independent. In modern life university students have to be able to set the tasks, manage the process and predict the results. Because it would make them to become as a source of new ideas in all spheres of life. Moreover it would create students' creative potential. Nonetheless, there some issues to deal with. It is important to make tasks, so students could work out on it on his own, trying to find solutions. For that reason properly set questions are found on the key point. But there should be given tasks that lead to that. Further all these questions have to be answered consequently, step by step. Taken answers might bring to bright conclusions or results. But in many cases

learners can not manage the research.

All research projects start with a question. But students fail to make good research questions. It is mainly due to fact that,

- a) “they have not been trained to observe well,
- b) they lack self-esteem, and they take written materials as truth” [1],
- c) the concept of research is not treated seriously in their academic center.

Sometime, naive students copy and paraphrase form here and there, and put together the materials and prepare some pages and hand over to their teacher without knowing the meaning of research or topic they try to work on.

To start a research, students go to teachers for a topic. But is it alright? No. They should themselves try to find a topic, formulate a research question, find a method to logically answer their question. Teachers don't know the research interest areas of the students. Besides, the researcher will not be able to resolve many other issues of the research simply by a single visit to his professor' office.

What are characteristics of a good research question? The most important factor is asking whether the research question is interesting for the researcher. As human being we are different in interests. So, we should not choose a topic which is not interesting for us. Secondly, the research question should have immediate relevance or long-term relevance to the needs of society, otherwise, it would be insignificant for the immediate society. For example, is the following research question relevant for you? “Does the duration of residence in Russian have any significant impact on the recognition of phonemes of Kazakh language by Japanese students?” In other words, we ask the right question! Finally, it should be *manageable* in terms of manpower, money, time, support, logistical issues, tests, equipment.

How do we narrow down a topic (or a research question)? Initial research questions definitely need narrowing down because they would be broad, ambiguous, and imprecise. However, by reviewing the literature a bit, they will become clear.

For example, you might be interested in knowing the answer to the following question: “How is a native language acquired?” How do we narrow down this topic? As many language communities live in Kazakhstan, you should give priority to language that has highest relevance to the society. Then, we change our previous question “How is a native language acquired?” to “How is Kazakh as a native language acquired?” Is this research question ready to be tested now? No. It is only relevant. What about the manageability? It is still too broad to be handled by a researcher. We should narrow down the topic to limit the required facilities and requirements for the topic (e.g. money, time). So, it is better to limit the scope, but how? We can limit the scope to children only and exclude the adults and those who learn language abroad in multilingual families. “How does a Kazakh child acquire Kazakh?” Is it Ok now? No, it is not!!! The word language itself is too broad. It could be narrowed down to one skill like speaking. So, is the following question

fine now? "How does a Kazakh child acquire the speaking skill in Kazakh?" We may limit it to a certain phonological aspect of speaking like: "How does a Kazakh child acquire phonology of the Kazakh language?" Is this Ok now? Not yet. But why? The word 'How' is a qualitative word and should be changed to a quantifiable word like What. However, the final research question might look like the following, "In what order does a Kazakh child acquire the suprasegmental phonemes in Kazakh?"

As are result, we made a series of modifications in the process of narrowing down the research question as follows:

"How a native language is acquired?"

"How is Kazakh as a native language acquired?"

"How does a Kazakh child acquire Kazakh?"

"How does a Kazakh child acquire the speaking skill in Kazakh?"

"How does a Kazakh child acquire phonology of Kazakh language?"

"In what order does a Kazakh child acquire the phonology of Kazakh?"

"In what order does a Kazakh child acquire the segmental phonemes of Kazakh?"

What are the different types of research question?

Research can take different forms such as *descriptive*, *correlational*, *causal*, and so on.

Descriptive questions. Descriptive questions are asked to find out, frequency, duration, intensity, of a behavior of the participants. So, the researcher like a reporter ask question about what, who, when, and where of the even or behavior. The following topics might be interesting for Kazakh people:

Knowing the order of acquisition of morphemes,

The frequency of the occurrence of a grammatical element in a context,

The frequency of errors made by first and second language learners,

The sequence of acquisition of certain elements like morphemes in Kazakh language.

A descriptive research method is such a scientific method that involves observing and describing the behavior of a participant without any influence on him. This method is useful where it is not possible to test and measure a large number of samples required for most quantitative experiments. The results of the descriptive method cannot be used as a categorical confirmation or refutation of the hypothesis, however, if the limitations are clear, the descriptive method can be a useful tool in many areas of scientific research. The descriptive research method is an effective method for researching certain subjects and is the forerunner of most quantitative methods. And although there are certain problems associated with statistical validity, while the limitations are clear to scientists, this type of research is an invaluable scientific tool.

Correlational questions. Correlational questions are very common in language pedagogy. Researchers want to know the relationship between to X

and Y. Some of the topics to explore the potential relationship are:

- Language acquisition and intelligence,
- Language acquisition and aptitude,
- Language acquisition and attitude,
- Language acquisition and gender,
- Language acquisition and age,
- Grammatical knowledge and vocabulary knowledge,
- Speaking and writing ability,
- Listening and speaking ability.
- Task complexity and grammatical accuracy.

Development of research methods is based on the logic of scientific research. In general, the method is a combination of theoretical and practical methods, the joint use of which most accurately predicts certain social phenomena in the field of social management. This technique helps to research even very complex and multidimensional objects. Using tools of mathematical analysis, an assessment of processes is given, expressed in the form of numbers.

Cause and effect questions. These questions try to find the causal relationship between the variable of interest. This category requires empirical experimentation. The cause and effect research question would be formulated as the following, ‘What is the effect of X on Y?’ ‘What is the effect of knowing Kazakh phonology on acquiring Russian phonology as a second language?’

The cause is often defined so that it turns out to be an external phenomenon that causes another phenomenon. In solving the complex problems of modern science, it is unacceptable, because does not take into account the reaction of the phenomenon that is affected by another phenomenon, called the cause. But the consequence strongly depends on this reaction. In addition, the effect is always the cause of another phenomenon – complex cause-effect chains. Consequently, the cause of the phenomena is not correctly considered to be any separate factor, but, ultimately, the interaction of forces, bodies, processes or internal elements, sides of systems. Interaction is the main source of occurrence, change, i.e. occurrence of the investigation, and the consequence is the result of this interaction.

Formulating a Hypothesis

What is meant by a hypothesis? The simplest definition would be: “A hypothesis is the tentative answer to a research question” [1]. After formulating the research question, the researcher starts looking for the available answers by reviewing the sources. After reviewing the literature, he may come up with possible answers to the question. Of course, the answers would be considered tentative, and are never considered as confirmed or proven. Then, he formulates his own understanding of the most probable answer to the question. So, the hypothesis, in other words, is as tentative answer. In other words, hypothesis is a statement which express the potential relationship between different factors or variables. Consider the following question:

“Does knowing Kazakh phonology have an effect on acquiring Russian phonology as a second language?”

To create a hypothesis the question should be converted into a statement as follows:

“Knowing Kazakh phonology has an effect on acquiring Russian phonology as a second language.”

Of course, the statement of hypothesis is prepared based on the expectation aroused by information the research gathers from the literature review. This expectation could be negative or positive or neutral. In other words, the hypothesis could be formulated directionally or nondirectionally. In our example,

Alternative hypothesis 1:

“Knowing Kazakh phonology has positive effect on acquiring Russian phonology as a second language.”

Alternative hypothesis 2:

“Knowing Kazakh phonology has negative effect on acquiring Russian phonology as a second language.”

However, in the case of nondirectional hypothesis, as the author cannot predict the relationship between the variables of the study, he formulates the hypothesis in a neutral (nondirectional) form. The hypothesis formulated in this form is called null hypothesis. In our example,

“Knowing Kazakh phonology has no effect on acquiring Russian phonology as a second language.”

During the research if the hypothesis supported, the researcher can claim that there is no relationship between the factors or variables of the study. On the other hand, if the hypothesis is rejected, then the author can claim that a relationship exists between the variables of the study.

In sum, selection of any of these hypotheses would not be arbitrary. They are selected based on the findings and prediction of previous studies. If the previous studies show discrepant results, the author should not choose directional hypothesis to test his research hypothesis. It is much safer and easier to formulate and test a neutral i.e., null hypothesis than any directional one.

It is important to develop thinking abilities, to be able to search self-assignment tasks, to set new ideas and promote it, deeply study the topic, use the gained knowledge creatively in solving some issues. Stimulation of learners' creative ideas is the main issue in education process.

REFERENCES

1 Farhadi, H. Research Methods in Applied Linguistics. - Tehran: Payam Nour Publication, 2012.

INTERNET RESOURCES

2 www.innovanews.ru

3 www.google.com/search

4 www.ifilosofia.ru

БІЛІМ ҮРДІСІНДЕ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ СҰРАҚТАРЫН ҚҰРАСТЫРУ

Али Акбар Ансарин¹
ф.ғ.д., профессор, парсы әдебиет және
шетел тілдер факультеті,
Тебриз университеті, Иран
e-mail: aansarin@gmail.com

Андатпа. Зерттеуде дұрыс қойылған ғылыми сұрақтар студенттердің ойлау қабілеттерін, олардың өз бетінше міндеттер қоя білуі, жаңа идеялар қалыптастыру және оларды жүзеге асыру қабілеті, тақырыпты терең зерттей білу, кейбір мәселелерді шешуде білімді шығармашылық тұрғыдан пайдалану қабілетінің дамуына маңызды фактор болып табылады. Білім алушылардың шығармашылық идеяларын ынталандыру - оқу үрдісіндегі маңызды міндет. Сонымен қатар, ғылыми гипотеза зерттеу нәтижелері мен болжамдары негізінде таңдалады. Егер кейбір зерттеулер қарама-қайшылықты нәтижелер көрсетсе, автор өзінің зерттеу гипотезасын тексеру үшін бағытталған гипотезаны таңдамауы керек. Бейтарап гипотезаны, яғни корпус гипотезасын әртүрлі бағыттарға қарағанда тұжырымдау және тексеру әлдеқайда сенімді және оңай.

Тірек сөздер. Ғылыми зерттеу сұрағы, өзін-өзі бағалау, зерттеу концепті, сипаттау әдісі, корреляция әдісі, гипотеза.

РАЗРАБОТКА ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО ВОПРОСА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Али Акбар Ансарин¹,
¹доктор филологических наук, профессор,
факультет персидской литературы и иностранных языков,
Тебризский университет, Иран
e-mail: aansarin@gmail.com

Аннотация. Правильно поставленные в исследовании научные вопросы являются важным фактором для развития мыслительных способностей учащихся, их способности самостоятельно ставить задачи, способности генерировать новые идеи и пути их осуществления, умение глубоко изучить тему, творчески использовать полученные знания в решении некоторых вопросов. Стимулирование творческих идей обучающихся - значительная задача в образовательном процессе. Более того - гипотезы выбираются на основе результатов и прогноза научных исследований. Если некоторые исследования показывают противоречивые результаты, автору не следует выбирать направленную гипотезу для проверки своей исследовательской гипотезы. Гораздо надежнее и проще сформулировать и проверить нейтральную гипотезу, т. е. гипотезу корпуса, чем по различным направлениям.

Ключевые слова. Исследовательский вопрос, самооценка, концепт исследования, описательный метод, корреляционный метод, гипотеза.

Статья поступила 26.12.2019

UDC 81'42; 801.7
JRSTI 16.21.33

MORALITY AS A SUBJECT IN POST-SOCIALIST HUNGARY

Mehdi Galiere¹

¹candidate of linguistics science, PhD, professor
department Linguistics Szeged University, Hungary
e-mail: Mehdi.galiere@gmail.com

Abstract. This paper considers ideology in a critical way, as a set of ideas that are embedded in hegemonic power relations, and whose political aim is to help to sustain domination. Drawing on the critical theories of Jan Blommaert, Norman Fairclough, Susan Gal and Antonio Gramsci, this paper investigates in what ways hegemonic ideological meanings are embedded in educative texts. Text analysis focuses on ideological meaning in Hungarian textbooks for 1st to 8th-grade students. The subject of these books is moral education (erkölcsstan). Moral education instructs students on what is desirable or right in social life and what is undesirable and wrong. It is therefore deeply embedded in ideological systems of values. The paper examines the texts through the linguistic categories of transitivity and deontic modality. According to M.A.K Halliday's theory of systemic functional grammar, transitivity analysis establishes which aspects of social life come to be encoded as 'reality'. These aspects are then encoded as 'defensible' to various degrees with the help of the grammatical means of deontic modality. It will be shown that the different degrees of deontic modality has the potential to bring to light the particular social facts the texts and its producers intend to frame as universally desirable.

Keywords: Systemic Functional Grammar, Pedagogic Discourse, Discourse Analysis, Curriculum, Morality

1. Introduction

The school curriculum aims at including all the knowledge that schoolchildren should learn in order to receive a 'proper' education, the meaning of which is negotiated in the power contradictions of the education. One of the places where the curriculum takes an authoritarian, top-down dimension is the textbook. Textbooks are the product of the contradictory imperatives the textbook industry has to fulfill, namely generally making a profit, and satisfying the state directives about the content of the curriculum, which in turn intends to adapt learners to the labor market and neo-liberal capitalist society in general.

Neoliberalism is a particular phase of capitalism that has been economically and socially hegemonic since its implementation by Ronald Reagan and Margaret Thatcher in the USA and the UK respectively during the 1980s, and by undemocratic forces supported by the USA in Latin America in the previous decade [Harvey 2007, 39–40]. Neoliberalism represents a reorganization of power relations in the economy and a reconfiguration of ideology and consent towards a broader acceptance of the penetration of market forces in extended parts of everyday life like healthcare, education or the environment [ibid, 75]. Labor discipline needs to be strengthened to increase the pressure for low wages [ibid, 75], and institutions need to shape

subjectivities correspondingly to the division of labor and, more broadly, the social organization required by neoliberalism [ibid, 40].

Morality, on the other hand, “constitutes that set of a person’s beliefs and understanding which are evaluative in nature: that is, which distinguish, whether consciously or unconsciously, between what is right and wrong, good or bad.” [Buzzelli and Johnston 2001, 876]

Morality textbooks, therefore, reflect the various beliefs its producers, capitalist economic interests and state power hold at a given time about what is desirable and what is not, with a view to legitimizing their worldview as necessary and unchangeable, which learners should be taught and empowered to adapt to. Such legitimization and universalization is an ideological practice. Indeed, as the critical feminist thinker Denise Thompson argues, “The only criterion for judging whether something is ideological is whether or not it reinforces unequal relations of ruling” [Thompson 2001, 25].

In the first part of the paper, I will investigate how ideology is embedded in educational discourse, more precisely, how hegemonic truths are produced and articulated, how authority defines morality, and the different ways power and language can be linked in texts. To this end, I will mainly draw on Norman Fairclough’s approach to Critical Discourse Analysis [Fairclough 2003]; on M.A.K. Halliday’s Systemic Functional Grammar theory [Halliday 1985] and Günter Kress’ and Robert Hodge’s developments of it [Hodge and Kress 1979; Hodge and Kress 1988]; as well as on a Foucauldian approach to the knowledge/power system [Foucault 1980].

In the second part of the paper, based on an analysis of transitivity and modality in the texts of morality textbooks of the 2012 Hungarian national curriculum, I will present a theory of how a particular world view gets to be represented as unchangeable, conflict-free and universally desirable. Transitivity analysis establishes which aspects of social life come to be encoded as ‘reality’, which can then be encoded as ‘defensible’ to various degrees with the help of the grammatical means of deontic modality. According to Fairclough, Hodge and Kress, the textual analysis of the different degrees of deontic modality has the potential to bring to light the different and particular social facts the text and its producers intend to frame as universally desirable. The extension of the particular to the universal is a key aspect of producing ideological meaning. Therefore, the analysis will allow an explanation of how the ideologies that inform the Morality textbooks are situated in broader power relations.

As Lionel Lim puts it, drawing on Fairclough: “In this understanding ‘language [as] a material form of ideology, and language [as] invested by ideology [Fairclough 1995, 75] then, the approach to critical discourse analysis employed here aims at show up connections between the above notions of ideology, subjectivity, language and power.” [Lim 2012, 482]

2. Ideology in educational discourse

2.1. Ideology and the production of hegemonic truth

Considering ideology as reinforcing unequal power relations helps us to grasp the very close relationship between ideology and non-coercive forms of domination, and to identify the agents of domination. Patrick Studer claims, agreeing with Michael Billig's view, that ideology reinforces domination by concealing contradictions present in society [Billig 1982, 34–60 in; Studer 2013, 194]: "in one of his early studies, [Billig] proposes a Marxist re-interpretation of ideology as a 'concealment of contradictions'. According to this interpretation, Billig not only recognizes ideology fundamentally as [linguistic) action but equally as rational and knowledge-based activity aimed at concealing the legitimacy of the 'other side' – the view opposing another – and thus at achieving hegemony in a debated belief system."

Such concealment of contradictions under the cover of rationality occurs in all linguistics forms. In texts, and more precisely in textbooks, the fact of silencing alternative meanings or social behaviors to the dominant norm is permeated by a value assumption about the given norm, which is elevated to the way "how all rational actors should act" [Lim 2012, 484].

The curriculum is an example of ideological text production that conceals conflict, as Michael Apple puts it clearly: "The curriculum should stress hegemonic assumptions, ones which ignore the actual working of power in cultural and social life and which point to the naturalness of acceptance, institutional beneficence, and a positivistic vision in which knowledge is divorced from the real human actors who created it. The key to uncovering this, I believe, is the treatment of conflict in the curriculum." [Apple 2004, 78] The ideological values present in the curriculum, goes on Apple, are founded on broader dominant socio-economic interests such as the requirements of the labor market, and more generally the reproduction of the social status-quo. Learners should accept the social order as legitimate, "this requires that institutions, commonsense rules, and knowledge be seen as relatively pre-given, neutral, and basically unchanging because they all continue to exist by "consensus." [ibid, 61].

Consent is a central idea in Gramsci's theory of hegemony, as hegemony comes about through a spontaneous consent that the dominated classes give to the dominant ones, as a result of the latter's prestigious or desirable position in the system of production [Levinson et al. 2011, 59]. The acceptance and the achievement of hegemony is also a concern for Susan Gal, who claims that some signifying practices are dominant and ideological not only because they are held by dominant groups, but "because their evaluations are recognized and accepted, indeed partially constitute, the lived reality of a much broader range of groups" [Gal 1998, 321]. In short, for an ideology to be hegemonic, it should be accepted as desirable or ideal regardless of one's structural position in society. The result of hegemony, according to Norman Fairclough, is "projecting one's practice as common sense" [Fairclough 1989, 33], and

“what comes to be common sense is thus in large measure determined by who exercises power and domination” [ibid, 92]. There is however the potential for resistance to hegemony, as consent is the result of different processes, for instance, contradictory consciousness. This is the contradiction between active consciousness or consciousness that results from lived experience, and passive consciousness, a consciousness that is inherited. According to Levinson et al; “Gramsci sought to understand, explain, and ultimately challenge hegemony by developing theory and model for moving from contradictory to critical consciousness. Critical consciousness can lead to the erosion of consent and withdrawal of support for the dominant group –components of a counterhegemonic movement” [Levinson et al. 2011, 53]. In schools, consent is not necessarily total and students may, to some extent, be aware of their contradictory consciousness and get involved in a counterhegemonic, or critical, educative practice [ibid, 66].

Practices of naturalizations of particular discourses as the universal ones are precisely the subject of Critical discourse analysis, which aims at revealing how a wide range of linguistic devices produce ideology in texts through the critical analysis of meaning-making in texts in relation to their context of production or consumption: “CDA intends to reveal how the ideological system is created and recreated by discourse/texts as well as social practices that serve certain groups maintain their privileges, power and access to goods and services in society by naturalizing their discourse and convincing people that their ideological interpretation is just reality” [de los Heros 2009, 173]. These different linguistic mechanisms will be investigated in part 2.3.

Ideology is systematic: it occurs at the level of semiosis under the form of what Robert Hodge and Gunther Kress call logonomic systems. These “imply a theory of society, an epistemology and a theory of social modalities”. They are about ‘who’ can know ‘what’ meanings, ‘how’, ‘when’ and ‘why’ [Hodge and Kress 1988, 4–5]. However, Hodge and Kress argue that hegemony is never fully achieved because ideological complexes are always contradictory systems in which multiple relations of power and solidarity may be conflicting. Ideology represents the world as it “ought to be as seen from the vantage point of the dominant, or as it is, from the vantage point of the dominated group” [ibid, 3]. Contradiction can be the source of practices of resistance: the authority of a teacher in a classroom is a logonomic system that can be challenged by the students. Authority and the way it is embedded in classroom discourse and textbooks will be the concern of the following section.

2.2. Authority, discipline and morality

Ideology is embedded in the curriculum, by the way of what gets to be represented and thereby presented as the appropriate ways of representing and acting. Thus, the curriculum is “selected and organized around sets of principles and values that come from somewhere, that represent particular views of normality and deviance, of good and bad, and of what ‘good people act like.’” [Apple 2004, 61]. Such meanings are negotiated in classroom

practice, in which the teacher is placed in authority or as an authority: "the former refers to the ability to direct actions within the classroom, the latter to their status as the possessor and transmitter of sanctioned forms of knowledge" [Buzzelli and Johnston 2001, 874]. According to Michel Foucault, knowledge and power are intertwined, "the truth does not set one free; rather, it subsumes one under the rules of a particular game of truth" [Levinson et al. 2011, 151]. Buzzelli and Johnston draw the parallel with Foucault's [Foucault 1980] claim that power is "part of the same regulatory mechanism" as knowledge. "The term 'discipline' or 'authority' is argued to be the best way to describe such mechanism embedding 'regulatory power' and 'legitimated bodies of knowledge'" [Hoskin 1990, 30; in Buzzelli and Johnston 2001, 875]. Buzzelli and Johnston add that "the aim of schooling is to produce 'good' citizens, i.e. citizens who do what they are told and serve in their turn to replicate the state as it stands. Part of this process involves the reproduction of legitimate knowledge" [ibid, 875]. It follows that the authority that the teacher and the school represent serves to reproduce existing power relations.

Morality is the regulatory and evaluative knowledge about what is good or bad. Furthermore, morality as a school subject brings to the foreground its all-encompassing dimension. Indeed,

according to Basil Bernstein, the moral discourse that "creates the criteria which gives rise to character, manner, conduct [and that] tells children what to do, where they can go" [Bernstein 1996, 46–48; quoted in Buzzelli and Johnston 2001, 877], is the primary regulative discourse, i.e. a discourse defining the social order, that embeds the instructional discourse that classifies and organizes competences to learn [Bernstein 2003, 92]. Together, the regulative discourse and the instructional discourse form what Bernstein calls the pedagogical discourse, which qualifies what is thinkable in the pedagogic or educative field [ibid]. In other words, in education, a moral order has to be established, that allows the transmission of competences to take place [Bernstein 1990, 184–88; in Buzzelli and Johnston 2001, 877)].

At the curriculum level, discipline and authority can take the form of a particular discourse, what Bakhtin calls "authoritative discourse" [Bakhtin 1981; in Pinto 2004, 653]. It is a unidirectional closed discourse or a monologue, that doesn't require nor allow a response: it suppresses any dialogicity with competing voices in order to bring about "a consensus, a normalization and acceptance of differences of power" [Fairclough 2003, 42]. Authoritative discourse is also a closed language, static, direct and unambiguous as it reifies the meaning of words, which become mythical symbols and substitute themselves for reality. Thus authoritative discourse reflects the textbook author's utopian vision of the world, in other words, the world as it ought to be. Authoritative discourse aims at controlling large sectors of the population: the persuasive aspect of the discourse shouldn't be obvious to the reader. Derrin Pinto adds that "the ultimate goal of a controller is to make the agent internalize obligation so that it becomes automatically incorporated into their

behavior, while unfulfilled obligation will have a negative result” [Pinto 2004, 654]. Authoritative discourse can suppress dialogicity through the creation of an illusion of dialogue, as will be shown in part 3. Pinto stresses Harré’s claim that authoritative discourse can also use manipulative discursive devices to achieve its goals, since, apart from pressing for conformism, authoritative discourse intends to manipulate the reader by covertly treating him or her as an automaton “that is not engaged as a conscious and rational being in the discourse”. [Harré 1985; in Pinto 2004, 654]

3. Ideological mechanisms in text

In this part, I will give an overview of the different linguistic devices that can lead to the creation of ideological meaning in texts and that I will consider for my analysis of the text of the Morality textbooks.

3.1. Transitivity and modality in assumptions

Assumptions are what Norman Fairclough calls the “common ground” of social interaction. The social group who exercises social power has an influence on what will be taken as “common ground” assumptions in interaction, hence “assumptions and implicitness are an important issue with respect to ideology”. Fairclough focuses on three major types: existential, prepositional and value assumptions. Existential assumptions are assumptions about what exists, prepositional assumptions are “about what is, what can be and what will be the case”; and value assumptions are part of a value system about what is desirable or undesirable [Fairclough 2003, 55–57]. Assumptions that aim at rendering the world as unchangeable and factual by universalizing specific meanings serve to achieve and maintain unequal relations of power.

Transitivity analysis explores the processes and its actors that are represented in assumptions. M.A.K. Halliday points at the six main different types of processes that can be brought to light by transitivity analysis: material processes, or activity-based processes such as the material process of doing “that express the notion that some entity ‘does something’ – which may be done ‘to’ some other entity”, or in other words “the two main participating entities in material processes have the functions of Actor, the one doing the activity, and Goal, the one impacted upon or affected by the activity” [Fontaine 2012, 74]; mental processes of “sensing” i.e. “clauses of feeling, thinking and perceiving” which occurs between a sensor and a phenomenon [ibid]; and relational processes of being or having, clauses for which the central meaning is that something exists [Halliday 1985, 103–12]. Relational processes “will tend to be one of two types: Attributive or Identifying” [Fontaine 2012, 76], the latter attributing an identity to something rather than a qualification. Hodge and Kress qualify the relational process of being rendered as an action-free, hence actor-free process. They also make the difference between the transactive and the non-transactive material processes of doing: the transactive model describes verbal processes in which an action, a process, relates two entities, one of them causing the process, and the other being affected by the process. On the other hand, the non-transactive model “is vague about precise

causal and affected status" [Hodge and Kress 1979, 8]. Three other kinds of processes cannot easily be classified as relational, mental or material. These are behavioral processes, for which the participant, the behavior, manifests a "neurological or cognitive experience" [Fontaine 2012, 78]; verbal processes, in which the participants produces verbiage, i.e. an utterance; and existential processes, whose clause structure is typically "there" and the verb "be" [ibid].

Consent on assumptions is the result of a political struggle between social participants, hence modality is a component of meaning systems that reflects power relations, ideology, and hegemony. According to M.A.K. Halliday [Halliday 1976; in Hodge and Kress 1988, 124], "modal forms are the traces of the activity of speakers acting in a social context". Affirmation of the security of an utterance or assumption "is an instance of the operation of modality, as much as the assertion of its 'insecurity'. Consequently, all verbal utterances are modalized." [ibid]. When a system of classification and the objects it claims to describe come to be accepted as "transparent, "natural" and "inevitable" by the participants in the semiotic process, this system of classification is elevated to the level of "truth" [Hodge and Kress 1988, 122]. Another way in which modality can be used to secure universalize particular meanings is through temporality. The present tense indicates "proximity in time, and hence verifiability. It can, therefore, function as a signifier of a signified of a different kind of proximity, that is, social proximity, and hence of high affinity, 'truth', 'factuality', 'reality'" [Hodge and Kress 1988, 126]. On the other hand, modal forms such as "would" signal uncertainty and "can therefore serve as signifiers for social distance" [ibid]. Temporality can be vague in order to serve ideological functions. For example, 'must' can refer to the present or to the future. This performs the ideological work of generalizing a universal and general law from a specific and situated point-of-view. 'Is' and 'ought' can be blurred by modality [Hodge and Kress 1979, 125–26]. The difference here is between knowledge of what is and the power of defining what should be.

According to Hodge and Kress, in English, the ambiguity between knowledge and power is embedded in modality. Modality "in general establishes the degree of authority of an utterance. The modal auxiliaries perform this function, but they contain a systematic ambiguity about the nature of authority – whether it is based primarily on knowledge or power" [Hodge and Kress 1979, 122]. For example, a sentence like "he may come" can express a possibility, or an authorization; in the latter case it is named a 'deontic modality'. Deontic modality is the modal system of duty, an important part of tactics of persuasion in social interaction, [Simpson 1993; in Pinto 2004, 658], and it gives different degrees of obligation to clauses: deontic modal verbs and auxiliaries such as "required", "supposed", "allow", "must", "should", or "can" serve to modulate the level of obligation in the clause. Deontic modality is a tool to establish value assumptions, as it draws from what is assumed to be existing to judge what is and will be desirable

or undesirable [Fairclough 2003, 170]. The analysis of modality should take the agency into account, since according to Hodge and Kress, “modal verbs derive their force from the judgments of utterers, and are made as assertions about specific actors.” [Hodge and Kress 1979, 136]

3.2. Voice and agency

De Los Heros argues that textbooks are positioned as authoritative, the institutional organization of power conferred on the book displays particular knowledge to the readers, i.e. the students, as “objective”. Objectivity can be portrayed through different linguistic devices “such as agentless passives, grammatical metaphors, or nominalization of events” [de los Heros 2009, 180] as these are effectively hiding the agents responsible for social processes, rendering them natural and agent-free. However, textbooks need to take into account the learner’s subjectivity in their discourse. For example, authoritative discourse, while being a monologue, tends to create the illusion of dialogue: “in textbooks, the fictive voice of an inquisitive child may be brought about by asking questions starting with ‘Why?’ and ‘How?’” [Pinto 2004, 655].

The plurality of voices is also suggested through the use of the first person [plural and singular] and the third person. First-person plural conceals authority while it identifies the discourse with the children, “an identification signaled by the empathic description of feelings and thoughts” [T. A. Van Dijk and Kintsch 1983, 180; in Pinto 2004, 656]. In Pinto’s analysis of the textbooks of Francoist Spain concluded that first-person plural “stresses the importance of unity, unity in the family, among the people, among the subordinate” [Pinto 2004, 656]. Margolin [Margolin 2001] analyzed the function of first-person plural in narratives and claims that the first person plural is a cue to a structure and a system of social relations that may be enacted in, or even that “precedes the current communicative transaction” [p 244]. First-person plural is monological and authoritarian as it implies an agreement on group membership while such membership cannot be negotiated by the members it is claiming to include. The use of first-person plural signals that the values and beliefs of the group it represents are actually shared rather than imposed, and that these are superior to the values, beliefs or attitudes of the individual. “All these implications underlying the ‘we’ narrative have an accumulated effect of prodding the young reader to inadvertently accept both the collective we-ness and the ideology behind it” [Margolin 2001; in Pinto 2004, 657]. First person singular, although serving the same function of giving an illusion of dialogue to a monologue, is more infantilizing than first-person plural and resembles an exercise of ventriloquism [Pinto 2004, 658].

Third-person on the other hand has been the focus for Hodge and Kress, who argue that it is used to depersonalize authority, often combined with a non-transactive clause form, for example in the sentence “the people must be tractable and obedient” [Burke 1958, 271]. In this sentence, authority becomes more difficult to challenge thanks to the use of “the people” as the subject rather than the author of the text. “The third person non-transactive

then has clear advantages for an ideologue who wishes to mystify the basis of his authority and the fact that authority rather than reason is being appealed to" [Hodge and Kress 1979, 124].

4. Analysis of the morality Textbooks

4.1. Text selection

The texts I have chosen make up a series of textbooks published by Mozaik, Szeged, Hungary, for pupils attending primary school Morality classes in first, second, fifth, sixth, seventh and eighth grades, i.e. for pupils aged between 6 and 14 years. [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2014; Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2015; Kapai 2015a; Kapai 2015b; Baloghné Makó 2015a; Baloghné Makó 2015b]

[Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2014; Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2015; Kapai 2015a; Kapai 2015b; Baloghné Makó 2015a; Baloghné Makó 2015b). The curriculum the analyzed textbooks were published for is the national curriculum of 2012. Although a recent [post - 2012] Hungarian law established a state textbook monopoly for all the school subjects, this is not relevant for the given analysis.

It is important to note that as the pupils targeted by the textbooks get older, images and illustrations tend to give way to denser texts and exercises. In my analysis, I randomly selected 145 assumptions [see corpus in annex], declarative or embedded in "Why" interrogatives, and did a transitivity and modality analysis in order to come up with a general theory about the system of ideological values that are prevailing in the textbooks. The translations of the Hungarian sentences to English are the paper author's work. I will analyze what comes to be elevated as universal, secure or desirable truths by the textbooks while dealing with the issue of agency and voice.

4.2. Material processes

Clauses representing material processes of doing, that is processes in which an actor and a goal or scope are involved, make up more than a third of the corpus. In 12 out of the 57 clauses representing material processes, the actor is represented by the first person plural form "we" that is, in Hungarian, embedded in the verb as a suffix "-unk / -uk". In the previous part, it has been shown that the authors of morality textbooks tend to use the "why" question to create an illusion of dialogue between them and the readers. In a particular case for instance, the answer to the question is even given and the dialogue ends up being sealed while the illusion of dialogicity may even disappear: "Why must we be honest with ourselves? We must be honest with ourselves because it helps us to know ourselves"¹ [Kapai 2015b, 27]. This is an exercise of what Derrin Pinto called the "ventriloquism" [Pinto 2004, 675] of the author, very present in Francoist, i.e. fascist 1940s Spanish textbooks. More generally, first-person plural is used in the textbooks in order to convey a sense of belonging to a wider community such as the people-as-nation,

¹ In the original: "Miért kell őszintének lenni önmagunkhoz? Azért kell magunkhoz őszintének lenni, mert hozzásegít az önismerethez."

while opposing the “we” to the ‘other’, for instance in the sentence “Why do we celebrate other peoples’ holidays”² [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2015, 54]. Another way material processes intend to convey a sense of belonging to a wider community is through the use of the general category “people” [“az emberek” in Hungarian] as the actor of the processes. There are 8 clauses in which this is the case, for instance, “Why do people call it [Christmas] the holiday of love?”³ [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2014, 33]. Also, actors can be represented as part of the closer family: in seven instances, the actor of the clause is the family or one of its members: “For holidays, families often decorate their homes” [ibid, 46]⁴. Such material clauses point out what kind of activities and, more generally, roles, are appropriate in the family, as better exemplified in the following sentence: “In every community, therefore in the family too, an unspoken convention and system of rules is formed [*kialakul*], which its members must respect”⁵ [Balogné Makó 2015b, 10]: this complex sentence has for verb the agentless and material ‘*kialakul*’, which material transactive variant would be ‘*kialakit*’ and aims at representing the family as a universal and category in which the rules are naturally forming by themselves and must be respected by all members. These rules consist for instance in respecting the elders, “Why do elderly people deserve respect?”⁶ [ibid, 9].

Agency can be given to processes, feelings or concepts in the textbooks so that the real actors involved in acting in these processes or ideas remain concealed. This is the case in 13 of the material clauses in the corpus. For instance, in these, “successes” [Balogné Makó 2015b, 32], “love of the motherland”, “feeling of national unity” [ibid, 56], “life force” [Kapai 2015a, 8] “love”, “name”, “thoughts” [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2015, 23], “feelings” [ibid], “traditions”, or “rules” [ibid, 51] are given agency in processes of doing. Apart from assuming that somewhat mystic phenomenon such as the love of the motherland exist outside any human and are able to “awaken”, such sentences carry the ideological meaning that traditions are timeless and void of any kind of conflicts or contradictions and are part of a natural order. This is what Susan Gal calls the ‘authoritative speech’ [Gal 1998, 332] of traditions, in which traditions are given authority in order to conceal the real agency that claims such authority: “Traditions and habits establish life in the community”⁷ [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2015, 51].

2 In the original: “Miért vesszük át más népek ünnepeit?”

3 In the original: “Miért nevezik az emberek ezt a szeretet ünnepének?”

4 In the original: “Ünnepek alkalmával a családok gyakran feldíszítik az otthonukat.”

5 In the original: “Minden közösség, így a családban is kialakul egy hallgatóságos megállapodás, szabályrendszer, amit a tagoknak be kell tartaniuk.”

6 In the original: “Miért érdemelnek tiszteletet az idősek?”

7 In the original: “A közösségi életet a szokások, a hagyományok alakítják.”

Material processes can also be embedded in larger sentences where they act as subordinate clauses: "One of our most important feelings is love. If we love somebody, we often draw a heart for him/her"⁸ [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2014, 22]; "If there is a big problem, we have to call for help!"⁹ [ibid, 21] or "If we love somebody, we do not envy his/her success, but we are happy about it"¹⁰ [Kapai 2015b, 33]. Thus they follow mental or relational clauses in order to instruct what the appropriate actions should ensue from feelings or from different situations in reality. In other words, the authors may aim at imposing the appropriate ways of acting that follow from the mental experience of sensing by making the reader identify with the hypothetical collective, for example in the domain of affective relationships.

Modality does not convey uncertainties in the material clauses, it mostly appears as deontic, under the dialogical form of "why" interrogatives such as in the sentences "Why must people take independent decisions?"¹¹ [Kapai 2015b, 6], "Why must one respect the free will of others?"¹² [ibid] or "Why is it important that family members stay in contact"¹³ [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2015, 2]. In these examples, the modal auxiliary "must" or its balanced quasi-equivalent "it is important that" are in the present tense, which, as has been claimed in part 3.1, has for effect to blur the temporality of the sentences to present them as timeless and universal truths.

4.3. Mental and behavioral processes

In part 4.2 above, we have seen that some mental processes of sensing use the first person in order to convey an evaluation of what appropriate ways of doing, which follow from feelings, are. In the corpus, 15 clauses represent mental processes of sensing, feeling, or knowing. Apart from the general categories of "sensors" that are overlapping the "actors" categories explained in part 4.2, i.e. "people", "we", "everyone" and "family members"; mental processes are different in the sense that they have a tendency to be more deontically modalized in the textbooks. Indeed, four of the fourteen clauses are modalized with "*kell*", which can be translated as "have to" or "must", for instance in the clause "Why must every people know its own roots?"¹⁴ [Kapai 2015b, 47]. Such examples explicitly and authoritatively specify what the desirable ways of thinking are while concealing the agent empowered with authority.

8 In the original: "Az egyik legfontosabb érzékünk a szeretet. Ha valakit szeretünk, gyakran szívet rajzolunk neki."

9 In the original: "Ha nagy baj van, segítséget kell hívunk!"

10 In the original: "Ha szeretünk valakit, nem irigyeljük a sikerét, hanem örülünk vele."

11 In the original: "Miért kell önálló döntéseket hoznia az embernek?"

12 In the original "Miért kell tisztelni mások szabad akaratát?"

13 In the original "Miért fontos hogy a rokonság tagjai tartsak egymással a kapcsolatot?"

14 In the original: "Miért kell minden népnek megismernie saját gyökereit?"

In one noticeable clause, the first person plural that is generally commonly used throughout the textbooks is replaced by the first person singular: “It helps in understanding another when I imagine myself in the same situation as he/she is”¹⁵ [Kapai 2015b, 28]. As Derrin Pinto [see part 3.2] argues, the use of first-person singular instead of first-person plural is a more infantilizing mechanism of dealing with the reader in order to make him or her internalize ways of thinking that are appropriate.

Although verbal processes are absent in the corpus, behavioural ones consist in a minority of instances, with three clauses out of 145. In two of them “people” [“*ember/emberek*”] is the behavior, while in the last one, the behavior is represented by the first person plural.

4.4 Relational and existential processes

Relational and existential processes are not very different from each other, they both convey the meaning that things *are*. Relational processes put different entities in relation, assigning qualifications or identities. On the other hand, existential processes are less subtle and consist of clauses that mean that things exist or happen. There are 61 relational clauses in the corpus and six existential ones. Out of the 59 relational clauses, 20 put in relation a group of people to which the reader is supposed to belong, with certain attributes. The usual inclusive categories encountered in material and in mental processes are also common in relational clauses: “we”, “everyone”, “people”, “girls”, “boys”, “family”, or “Hungarians”. Such categories are then given static qualifications, for example, “girls” and “boys” in the following sentence: “Girls and boys are both children, who are similar to each other, but who still differ”¹⁶ [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2015, 17]. A naïve or conservatively utopian view of the family prevails in sentences such as “Fraternal love is a gift for life”¹⁷ [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2015, 33] or “There are moments in the year, the week and the day when the whole family is together”¹⁸ [ibid]. Such sentences may make some readers ill at ease, especially those whose family life is not very similar to the one depicted in the textbooks, i.e. mono-parental or divorced families, families without grandparents or even geographically, sentimentally scattered families. Therefore, in this case, relational processes of being and possessing inform an ideological meaning that intends to conceal conflicts in the family by naturalizing a utopian version of it, in order to win over the pupils to this

15 In the original: “Segít a másik megértésében, ha elképzelem magam abban a helyzetben, amiben ő van.”

16 In the original: “A fiuk és a lányok egyaránt gyerekek, akik között vannak hasonlóságok, de mégis különbözőek.”

17 In the original: “A testvéri szeretet egy életre szolo ajándék.”

18 In the original: “A napnak, hétnek, évnek vannak olyan időpontjai, amikor együtt van az egész család.”

representation for their future life. Indeed, according to Pinto [Pinto 2004, 664], such a utopian language aims at imposing a reality different from the world already experienced by the children, and make it look like a desirable privilege.

Similarly to material clauses in which deontic modality evaluated some actions as more desirable than others, relational clauses also evaluate things as "needed", "good", or "important": "Why is it important that relatives keep in touch with each other"¹⁹ [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2015, 28]; "Why is it good for people to go to church?"²⁰ [ibid, 65]; "In your opinion, why are holidays needed in the life of people?"²¹ (Kapai 2015a); "Every person needs successes"²² [Balogné Makó 2015b, 32) or "Why is appropriate clothing important?"²³ [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2014, 25]. The fact that "why" interrogatives are used to convey such assumptions is not innocent: it provides an illusion of dialogue and reinforce the certainty and the security of the assumption or moral rule, which is pre-existing and taken for granted; in other words, what is expected from the reader is not to discuss whether things are or are not, but to justify why they are the way they are [*already*].

Things can also be presented as merely existing, without an evaluative component but as normal and natural occurrences. This is the meaning embedded in existential processes. Such clauses are typically structured around "there are" or "*van/vannak*" in Hungarian, and present traditions, poverty, inequalities, and idiotic tasks as part of the natural order of the world: "In the life of every people, there are traditions that have survived for a long time"²⁴ [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2014, 50]; "Like everywhere in the world, the financial situation of people also differ in Hungary. There are very rich people, and very poor people as well."²⁵ [Balogné Makó 2015b, 44]; "In the school there are recurring tasks as well, that children do."²⁶ [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2015, 19]; "There are twenty-four hours in every day. Learn how to cleverly organize your time and your new knowledge. Only deal with one thing at a time: this way you can become

19 In the original: "Miért fontos hogy a rokonság tagjai tartsak egymással a kapcsolatot"

20 In the original: "Miért jó az embereknek templomba járni?"

21 In the original: "Szerintem miért kellenek ünnepek az ember életébe?"

22 In the original: "Minden embernek szüksége van sikerélményre."

23 In the original: "Miért fontos az alkalom illő ruházat?"

24 In the original: "Minden nép életében vannak hagyományok, amelyek régóta fennmaradnak."

25 In the original: "Mint mindenhol a világon, Magyarországon is különböző az emberek anyagi helyzete. Vannak nagyon gazdagok és nagyon szegények is."

26 In the original: "Az iskolában is vannak rendszeresen ismétlődő feladatok, amelyeket a gyerekek latnak el."

more successful and more fulfilled”²⁷ [Kriston Bordi and Hajduné Tölgyesi 2015, 2]. The first sentence of this last quote serves to naturalize what will follow by putting forward the unchangeable number of hours a day has. The moral rule that ensues gives a tip to the young reader as to how to fulfill what is deemed desirable in neoliberalism: being fulfilled by one’s own individual success.

5. Conclusion

The analysis of the Morality textbooks showed that ideological meanings may, for example, prevail in affirmations in which the topic is related to people’s relationships such as family, love, national or interpersonal relationships generally. These come to be naturalized as conflict-free social relationships, sometimes according to naïve or conservatively utopian representations. Inciting the readers to conform to the status quo is one of the main ideological effects of the textbooks analyzed. Transitivity analysis showed that, according to these textbooks, the world around us is based on timeless traditions, customs, and institutions such as the nation, the family and the broader economic system. Any social agent has to conform to these, acting in the ‘appropriate’ ways dictated by the moral rules the textbooks aim at imposing in an authoritarian fashion. Such authority is at stake in the classroom and may not be as straightforwardly accepted as the textbook authors or curriculum planners expect it to be. Indeed, on the one hand, Pinto argues that “the susceptibility of these young readers lies in their inability to differentiate between fact and opinion, their naivety regarding the word of authority, their limited sources of alternative information.” [Pinto 2004, 665]. On the other hand, according to Gore [Gore 1999, 280; in Buzzelli and Johnston 2001, 875], practices of schooling actually distribute the power within the classroom. She sees the relations of power as changeable and emphasizes the relevance of research at the micro-level of classroom interaction to demonstrate the circulation of power in a given classroom context.

There is a discrepancy between the content and the form of the curriculum. While the scope of this paper is to investigate the content of the curriculum, it is nevertheless important to consider that ideology is embedded and produced in education, at the same time in the form and in the content of the curriculum. As Michael W. Apple argues [Apple 1982, 21–27], schools are sites where the form of the curriculum can be investigated, as it consists of the daily practice of knowledge production in the classroom. Focusing on form and social interaction can help to grasp the dynamics of resistance that may occur

²⁷ In the original: “Minden nap 24 orabol áll. Tanulj meg okosan bánni az időddel és az új ismeretekkel! Egyszerre csak egy dologra összpontosíts: eredményesebb és elégedettebb lehetsz így!”

at the classroom level, "for it is on the grounds of the dominant curricular forms that control, resistance and conflict are worked out" [ibid, 139].

REFERENCES

1. Apple, M. W. *Education and Power*. Boston: Routledge & Kegan Paul Books.- 1982.
2. Apple, M. W. *Ideology and Curriculum*. New York: Routledge. - 2004.
3. Bakhtin, M. *Discourse in the Novel*.- In *The Dialogic Imagination*, edited by M Holquist, 259–422. Austin: University of Texas Press. - 1981.
4. Baloghné Makó, T. *Embertain, Erkölstan Munkatankönyv 7. 15thed.* Szeged: Mozaik Kiadó. 2015a.; *Embertain, Erkölstan Munkatankönyv 8. 8thed.* Szeged: Mozaik Kiadó. - 2015b
5. Bernstein, B. *The Structuring of Pedagogic Discourse. Class, Codes and Control*. London: Routledge. - 1990.
6. *Pedagogy, Symbolic Control and Identity: Theory, Research, Critique*. London, UK: Taylor & Francis. 1996.
7. *The Structuring of Pedagogic Discourse. Class, Codes and Control*. London: Routledge. - 2003.
8. Billig, M.. *Ideology and Social Psychology: Extremism, Moderation, and Contradiction*. New York: St. Martin's Press. - 1982
9. Burke, E. *Reflections on the Revolution in France*. Oxford: Oxford University Press. - 1958.
10. Buzzelli, C., Bill Johnston. "Authority, Power, and Morality in Classroom Discourse." *Teaching and Teacher Education* 17 (8) - 2001.- 873p. – 84.
11. de los Heros, S. *Linguistic Pluralism or Prescriptivism? A CDA of Language Ideologies in Talento, Peru's Official Textbook for the First-Year of High School*. // *Linguistics and Education* 20 (2) - 2009.- 172p. – 99.
12. Fairclough, N. *Language and Power*. London: Longman - 1989.
13. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. New York: Longman. -1995.
14. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge. Fontaine, Lise. -2012.
15. *Analysing English Grammar: A Systemic Functional Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. - 2003.
16. Foucault, M. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*. Pantheon Books. - 1980.
17. Gal, S. *Multiplicity and Contention among Language Ideologies: A Commentary* // In *Language Ideologies: Practise and Theory*, edited by Bambi B. Shieffelin, Kathryn Woolard, and Peter Kroskrity, 317–33. New York: Oxford University Press. - 1998.
18. Gore, J. Mary. *On the Limits to Empowerment through Critical and Feminist Pedagogies* // In *Power/Knowledge/Pedagogy: The Meaning of Democratic Education in Unsettling Times*, by Dennis Carlson and Michael W. Apple, 271–88. - Westview Press. - 1999.
19. Halliday, M. Alexander Kirkwood. *Cohesion in English*. London: Longman. - 1976.
20. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold Press. - 1985.
21. Harré, R. *Persuasion and Manipulation*. // In *Discourse and Communication*, edited by T Van Dijk, 126–42. Berlin: De Gruyter. -1985.
22. Harvey, D. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford; New York: Oxford University Press. - 2007.
23. Hodge, R., Gunther Kress. *Language as Ideology*. First Edition edition. London ; Boston: Routledge & Kegan Paul Books.- 1979.

24. Social Semiotics. Ithaca, NY: Cornell University Press. -1988.
25. Hoskin, K. Foucault under Examination: The Crypto-Educationalist Unmasked.// In Foucault and Education: Disciplines and Knowledge, edited by Stephen J. Ball, 29--53. Routledge. -1990.
26. Kapaı, E. Útravaló Erkölstan 5. Szeged: Mozaik Kiadó. - 2015a.
27. Útravaló Erkölstan 6. Szeged: Mozaik Kiadó. - 2015b.
28. Kriston Bordi, Zs., Lıvia Hajduné Tölgyesi. Útravaló Erkölstan 1. 2nded. Szeged: Mozaik Kiadó. - 2014.
29. Útravaló Erkölstan 2. Szeged: Mozaik Kiadó. - 2015.
30. Levinson, Br. A, Jacob PK Gross, Christopher Hanks, Julia Heimer Dadds, Kafi Kumasi, Joseph Link. Beyond Critique: Exploring Critical Social Theories and Education. Boulder, CO, USA: Paradigm. - 2011.
31. Lim, L. Ideology, Class and Rationality: A Critique of Cambridge International Examinations' 'Thinking Skills' Curriculum. Cambridge Journal of Education 42 (4): 481–95. - 2012.
32. Margolin, U. Collective Perspective, Individual Perspective, and the Speaker in Between: On 'We' Literary Narrative // In New Perspectives on Narrative Perspective, by W van Peer and S Chatman, 241–53. New York: SUNY Press. - 2001.
33. Pinto, D. Indoctrinating the Youth of Post-War Spain: A Discourse Analysis of a Fascist Civics Textbook.// Discourse & Society 15 (5) - 2004. - 649 p.– 67.
34. Simpson, P. Language, Ideology, and Point of View. New York: Routledge. - 1993.
35. Studer, P. "Managing Language Ideologies in Informal Language Planning Episodes." In Ideological Conceptualizations of Language: Discourses of Linguistic Diversity, edited by Erzsébet Barát, Patrick Studer, Jiri Nevekapił, Frankfurt: Peter Lang. - 2013. - 193–216.
36. Thompson, D. Radical Feminism Today. London: SAGE. - 2001.
37. Van Dijk, Teun Adrianus, Walter Kintsch. Strategies of Discourse Comprehension. New York: Academic Press. - 1983.

СОЦИАЛИЗМНЕН КЕЙІНГІ ВЕНГРИЯДА ТӘЛІМ-ТӘРБИЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЗЕРТТЕУ НЫСАНЫ РЕТІНДЕ

Мехди Галиере¹

¹филология ғыл.кандидаты, PhD, профессор,
лингвистика кафедрасы
Сзегед университеті, Венгрия
e-mail: Mehdi.galiere@gmail.com

Андатпа. Мақалада идеология сынақ тұрғыдан гегемон өз билігін сақтау мақсатпен қатынастарда ұстанатын идеялар жиынтығы ретінде қарастырылады. Венгрия мектептері 1-8 сынып оқушыларына арналған тәлім-тәрбие мәтіндер тіл біліміндегі транзитивтік және деонтикалық модальдік категорияларын қолдана зерделеу нәтижелері келтірілген..

Тірек сөздер: жүйелі функционалды грамматика, педагогикалық дискурс, дискурстік талдау, оқу бағдаламасы, тәлім-тәрбие.

ПРАВСТВЕННОСТЬ КАК ОБЪЕКТ ИЗУЧЕНИЯ В ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ВЕНГРИИ

Мехди Галиере¹

¹кандидат филологических наук, PhD, профессор,
кафедра лингвистики Сзегедского университета, Венгрия
e-mail: Mehdi.galiere@gmail.com

Аннотация. В этой статье критически рассматривается идеология как набор идей, которые заложены во властных отношениях гегемона для сохранения господства. С помощью лингвистических категорий транзитивности и деонтической модальности исследуются идеологические значения текстов по нравственному воспитанию в венгерских учебниках 1-8 классов. Показано, что различные степени деонтической модальности могут выявить конкретные социальные факты, которые тексты и их производители намереваются представить как универсально желательные.

Ключевые слова: системная функциональная грамматика, педагогический дискурс, дискурсивный анализ, учебная программа, нравственность

Статья поступила 23.01.20

THE DISCOURSE ANALYSIS OF JUDICIAL DOCUMENTS

Kaldybekova N. B.¹

¹Master's degree student, major M059 - Foreign Philology
Ablai Khan KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nazerkekaldybekova.13@gmail.com

Abstract. The article focuses on applications of discourse analysis for the study of a judicial process. The judicial discourse is basic among all legal discourses. The discursive method allows one to discover new characteristics of judicial documents as the concept of the general theory of law.

The object of research in the framework of discourse analysis is a judicial document which is always in writing. The use of discourse analysis to examine the process of creating and exchanging documents is possible, since the judicial document is a text created in the linguistic form based on the legal language by means of legally-oriented thinking.

Not all features of the discursive study on legal phenomena are specified, and this brief study helped to discover new facets of judicial documents as an essential part of the legal discourse.

Key words: judicial discourse, judicial document, members of the legal discourse, discourse analysis.

For the study of judicial documents, it is first necessary to understand what the discourse is, describe the participants of communication, their status-role characteristics and communicative-cognitive actions, situations and contexts of discourse production, as well as events and various social practices external to the text.

The structure of discourse presupposes the presence of two radically opposed roles-the speaker and the addressee. It is for this reason that

the process of language communication itself can be viewed in these two perspectives. Modeling the processes of construction (generation, synthesis) of discourse is not the same as modeling the processes of understanding (analysis) of discourse. In the science of discourse, there are two distinct groups of works-those that explore the construction of discourse (for example, the choice of lexical means when naming an object), and those that explore the understanding of discourse by the addressee. In addition, there is a third perspective - the consideration of the process of language communication from the standpoint of the text itself, arising in the process of discourse.

The theory of discourse and discursive analysis, which is based on the cognitive approach to the research material, plays an essential role in modern studies of the text, including the judicial one. In her work "Introduction to cognitive linguistics" V. A. Maslova emphasizes that cognitive processes are called related to knowledge and information [1, 98]. Thanks to the cognitive approach, which is the basis of discursive analysis, the concept of discourse allows "to unite, integrate various aspects of linguistic analysis in order to consider the text in its entirety and integrity".

The concept of "discourse" was introduced into the scientific theory of text linguistics as a linguistic term in the phrase "analysis of discourse" in 1952 by the American scientist Z. Harris. In his article, Z. Harris reflected his understanding of the phrase, considering it as a simple statement, and discourse called a complex statement consisting of several phrases. Discursive practice plays the role of mediator between texts and social practice. Text is a product of the process of generation and the process of interpretation, and discourse is a dynamic process of which the text is a part. In addition to text analysis, discourse analysis involves the description of social conditions that determine the generation and perception of the text [2, 87]. M. M. Bakhtin wrote that, despite the fact that any statement is individual, however, in each sphere of language use, their relatively stable types of such statements are developed. M. M. Bakhtin also noted that in each sphere of activity a huge number of different types of texts are constantly being developed as this sphere of activity develops [3, 250.].

In science, there are three main views on the concept of the term "discourse": 1) discourse as a speech inscribed in a communicative situation; 2) discourse as a way of speaking, differing in style, subject and language features; 3) discourse as a special ideal type of communication, detached from social reality and aimed at a critical discussion of the views and actions of communication participants.

According to Y. S. Stepanov, "discourse is a special use of language ... to Express a special mentality, ... a special ideology; special use entails the

activation of certain features of language and, ultimately, a special grammar and special rules of vocabulary. And..., ultimately, in turn creates a "special mental world" [4, 38].

Summing up, we can say that discourse is a form of language manifestation, not only a text, but a set of texts of the same sphere of communicative activity, for example, medical, political, legal, etc., with extralinguistic properties. All the material required to generate discourse, as well as to understand it (listening, perceiving, etc.), necessitates the use of special grammar and vocabulary. Modern linguistics is characterized by an increasingly active differentiation. Since the beginning of the twentieth century, active research of discourse from the linguistic and cultural point of view has been conducted.

The interdisciplinary direction studying discourse, as well as the corresponding section of linguistics are called equally-discourse (s)analysis (discourseanalysis) or discourse (s)research (discoursestudies). As a proper scientific direction discursive analysis was formed only in recent decades. This happened against the background of the dominant in linguistics for most of the XX century. struggle for the "purification" of the science of language from the study of speech. F. de Saussure believed that the true object of linguistics-the language system (as opposed to speech), N. Chomsky urged linguists to study language "competence" and to abstract from questions of language use. Recently, however, cognitive attitudes in the science of language are beginning to change, and the view is gaining strength, according to which no linguistic phenomena can be adequately understood and described outside of their use, without taking into account their discursive aspects. Therefore, discursive analysis becomes one of the Central sections of linguistics.

The purpose of discursive analysis is to identify the social context behind oral or written speech, the study of the relationship between language and social processes. The interpretation of language as a discourse includes the attitude to it as a form of social action, directly rooted in the social conditions of its implementation. A number of theoretical trends in linguistics, philosophy, anthropology and sociology influenced the formation of this view. One of the Central places among them is occupied by the theory of speech acts, created by J. G. In the early 1950s of the last century, and developed in the writings of J. W. Austin. Searle's [5, 153]. In this theory, language is considered not as a set of universal or constantly redefined meanings, but as an area of action through which people in everyday practice affect the behavior, thoughts and emotions of others. This emphasizes the close relationship between actions carried out through words and the social context of the use of the latter.

In the development of the theory of discourse, the great merits of the famous English scientist T. A. van Dijk, who believes that " discourse in a

broad sense is a communicative event that occurs between the speaker, the listener in the process of communicative action in a certain time, space, etc. in this context, he emphasizes that verbal and nonverbal components are acceptable for this communicative action. Discourse, in his opinion, in a narrow sense focuses only on the verbal component and can be defined as follows: “the term” discourse “ refers to the completed or ongoing “product” of a communicative action, its written or verbal result, which is interpreted by the recipients.

Van Dijk proposes to begin discursive analysis by studying the structure of the text. The author believes that the themes of media texts are usually organized by means of an abstract scheme consisting of agreed categories and called a macrostructure [6, 185]. This hierarchy consists of consistent categories such as Title, Synopsis, Main event, Context, and event History. The semantic content of news is revealed in the course of the text: the most important information is expressed in the first place, then a strategy is used that forms the so-called relevant structure of the text presentation. The sequence of presentation of these components of the publication may vary depending on the specifics of the article and journalistic interests subject to special research in this regard.

In contrast to the Western European tradition of discourse analysis, the term “functional style” (speech or language) was used in Russian studies, which is presented in the works of V. V. Vinogradov and G. O. Vinokurov. According to Y. S. Stepanov, the reason that the living term “functional style” required another, “discourse”, was in the features of national linguistic schools, and not in the subject. While in the Russian tradition “functional style” meant, first of all, a special type of texts-colloquial, bureaucratic, newspaper and other genres and corresponding to each type of lexical system and its grammar.” Y. S. Stepanov calls discourse “language in language”, where there are special semantics, syntax, word usage; its rules and its etiquette” [7, 45].

Any legal discourse, and judicial discourse in particular, is a form of institutional interaction between lawyers and ordinary citizens. This means that in the process of such activity there is a certain group of texts, which carries some meanings, performs its own functions and is subject to special research. Legal proceedings are activities for the administration of justice, as a result of which an abstract rule of law finds its application in a specific situation. The practical implementation of the rule of law is connected with the clarification and implementation in reality of its provisions, the disclosure in its entirety of the will of the legislator.

Judicial discourse, as the main kind of legal discourse, is arranged according to certain rules characteristic of a certain branch of law and the

corresponding sphere of language. The text of the documents is the main part of the judicial discourse. Thus, the text of the court document is the quintessence of the discourse in question. The text in this case both performs an information influencing function and reveals the social position of the author. Participants in judicial discourse are the author (usually, but not always, a professional lawyer) and, on the other hand, the addressee (usually, but not always, a professional) or addressees. The first creates an information message, expressing the essence of a procedural action, the second perceives and interprets the message. The source of court documents are the participants of the process, which generate these texts taking into account the circumstances of a particular case, as well as the stage of the trial. The complex of linguistic means characteristic of the text of the court document provides a full transfer of information.

The practice of discourse analysis should be used more widely to study court documents, to better understand them and to use practical opportunities for improvement. Legal discourse allows us to consider the array of court documents as a dynamically developing phenomenon, to identify its qualitatively new features. Legal discourse is the right placed in the context of speech mental activity. The use of discourse analysis for the study of the process of creation and exchange of documents is possible because the judicial document is a text created in a linguistic form on the basis of linguistic law, with the help of legally oriented thinking.

The content of the judicial discourse consists of the characteristics of legal information that take place in court documents, in the speeches of the parties and representatives, as well as the rules of law applied and interpreted by the participants of the process.

Genres of judicial discourse are a set of contextual factors that determine the result of interpretation of the meaning of the rule of law. Such genres can be a civil suit, accusatory speech, speech of the defender. Legal (judicial) discourse is developed as a dialogue of litigants. The legal result of judicial discourse is a judicial decision. Legal communication is completed, getting a certain result. Law enforcement is aimed at resolving specific cases, resulting in legal prescriptions that enrich the legal matter. The final text of the legal discourse takes the form of a judicial act.

The form (system) of judicial discourse consists of the following elements: Communicator (lawyer, prosecutor, court), transmission channel, text (legal information), communicant (object of legal influence), code (language), with the help of which court speeches and court documents are created.

The actions of subjects in judicial discourse are subject to a strict procedural procedure, which consists of the following stages: discourse as

a discussion of the parties; discourse as a clash of different interpretations; discourse of the formulation and adoption of a judicial decision.

The contents of judicial discourse is features legal information, that is, forensic speeches made by the participants in the process, and the rule of law expressed in the regulations and reproduced in the trial.

The characteristics of judicial discourse are the public articulation of law, compliance with the law-thinking abilities of the average citizen of a particular country in a particular period of time, symbolism, the embodiment of the spirit of law, mythological.

Describing judicial discourse, in addition to specific forms of speech and written interaction, it is necessary to pay attention to the so-called stereotypes of speech behavior, namely, typical, exemplary forms of speech communication. For example, an appeal to the court: “may it please the court!”, prohibition to ask questions to the court, etc.

Legal terms, widely used in court documents, have the following characteristics-certainty, unambiguity, lack of emotional coloring, independence from the context, etc. Lexical, structural-conceptual and derivational units have some features and patterns, which are determined by the spheres of legal activity. In court documents, such common concepts as contract, economic activity, ownership, evidence, criminal group are used, which is determined by the specific focus of the topic.

The objectivity of the information provided by the absolute predominance of the present tense and passive constructions: confirmation of evidence available to udale; by federal law, etc.

The universal nature of information is transmitted by the prevailing semantics of the subject, where along with the nouns of legal subjects there are nouns and pronouns with the communicating semantics.

The prescriptive nature of the information is transmitted by means of verbal structures with the meaning of the modality of necessity (the operative part of the judicial act, etc.) - must, penalty. The syntax of the text of the court document is characterized by the completeness of structures, a variety of tools that make logical connections. Structures with the meaning of condition and cause are often used, and these meanings are emphasized by special linguistic means.

In judicial discourse, the following concepts of law are developed: plaintiff, justice, law, witness, proof, truth, guilt, etc.

It is possible to allocate the following purposes of judicial discourse: information, analytical, estimated, influencing, predicting. The dominant judicial discourse in civil and arbitration proceedings is a court document. The problem is that due to the participation of non-professionals in the process,

the conceptual scope of some lexical units is structured in an inadequate way. Often prevails not strictly legal, and ordinary understanding and interpretation of terms, which is unacceptable in the preparation of court documents. The method of interpretation within the framework of judicial discourse can be built taking into account the combination of professional and everyday interpretation of texts.

Researchers believe that it is quite difficult to draw a line between legal consciousness and a legal document, including a judicial one. Thus, it becomes important to consider the problem of interpretation of the judicial document, the main component of judicial discourse. Any text represents a plurality of meanings, superficial and deep, author's and reader's. The text of the court document is also characterized by ambiguity and homonymy of semantics, which sometimes generates the impossibility of its correct and clear interpretation by ordinary native speakers.

The interpretation of the court document is two-sided. In judicial discourse, it acts as a motivational justification for the decision taken by the court. Previously, the content of a certain norm is clarified, then there is actually a legal qualification of actions (events) and, finally, an explanation to the persons in respect of whom the decision was made, on what grounds the case is resolved in this way, and not otherwise.

It should be taken into account that "the speaker is not the absolute master of the statement, since he himself in the process of speech activity depends on a number of extra-linguistic factors, the conditions of speech and the previous context of both socio-historical and linguistic".

It should be noted, however, that the object of research in the framework of discursive analysis – a judicial document – always has a written form, which causes the presence of some important features. The author of the court document, if he is an official, usually acts as a representative of the state, and therefore their own values and attitudes are manifested in the document only latently. This manifests the modality of the created text, which is expressed in "the degree of proximity or involvement (or detachment) of the speaker to his statement". Speech formulas can reflect the attitude of the author of the text to the described or resolved situation.

According to M. A. Shirinkina, discourse is always formed around some key points, which for legal discourse as a whole are the law, rights and obligations, violations of the law, punishment, etc [8, 67]. For judicial discourse, such nodal points are the protection of rights, the protection of socially significant interest, the restoration of law, the imposition of obligations, etc. within the discourse, these points receive additional meanings and acquire signs, words and stable phrases. Court documents have

signs of intertextuality. In particular, the judgment is based on previous texts and events, based on them. Intertextuality of court documents is due to the reliance on the interpretation of the law in their systemic understanding, as well as the analysis of a large number of documents and evidence, allowing to create a picture of past events.

In conclusion, it should be noted that the possibilities of discursive research of legal phenomena are far from exhausted, and this brief study has allowed to open new facets of the judicial document as an important part of legal discourse.

REFERENCES

1. Zaytseva I. D. Discursive features of texts of legal documents // *Yurilingvistika-10: Lingvokonfliktologiya i yurisprudentsiya: mezhvuzovskiy sb. nauchnykh trudov / pod red. N. D. Goleva, T.V. Chernyshovoy - Yurilingvistika 10: Lingvokonfliktologiya and Jurisprudence: Interuniversity collection of scientific papers. - Kemerovo, 2010. - pp. 34–35. (in Russ.)*
2. Kozhina M. N. Diskursivnyy analiz i funktsional'naya stilistika s rechevedcheskikh pozitsiy // *Discourse analysis and functional stylistics with rechevedcheskikh position. – Tekst – Diskurs - Stil' // Text Discourse Style. - St. Petersburg, 2004. - pp. 9–33. (in Russ.)*
3. *Ideology and methods of Discourse Analysis / Studies in the Theory of Ideology. / Edited by J. Thompson. - London: SAGE Publications, 1987. - Vol. 8. - p.98-127.*
4. Trubnikova Yu. V. Derivatsionnoe funktsionirovanie leksicheskikh edinit teksta (na materiale sovremennogo russkogo yazyka): dis. ... kand. fil. Nauk. - *Derivation operation of lexical units of the text (on a material of modern Russian language. Diss. kand. (Law). - Barnaul, 1997. - 192 p.*
5. Fillips L., Yorgenson M. V. *Diskurs-analiz. Teoriya i metod –Jorgenson. Discourse analysis. The theory and method. - Khar'kov, 2004. - 336 p.*
6. Khrantsova N. G. *Teoriya pravovogo diskursa: bazovye idei, problemy, zakonomernosti. // The theory of legal discourse: the basic ideas, problems and laws. - Kurgan, 2012. - 179 p.*
7. Karasik V.I. *Yazykovoj krug: lichnost', kontsept, diskurs // Linguistic circle: personality, concepts, discourse. – Volgograd: Peremena, 2002. - 477 p.*
8. Shirinkina M. A. *O nekotorykh parametrakh interpretatsionnogo diskursa v sfere prava // Some options interpretive discourse in law. - Yurilingvistika-10: Lingvokonfliktologiya i yurisprudentsiya: mezhvuzovskiy sb. Nauchnykh trudov / pod red. N. D. Goleva, T. V. Chernyshovoy / Yurilingvistika10: Lingvokonfliktologiya and Jurisprudence: Interuniversity collection of scientific papers. - Kemerovo, 2010. - pp. 63–68. (in Russ.)*

СОТТЫҚ ҚҰЖАТТАРДЫ ДИСКУРСТЫ ТҮРҒЫДАН ТАЛДАУ

Қалдыбекова Н.Б.¹

¹1-курс магистранты, мамандығы «М059 – Шетел филологиясы»
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан
E-mail: nazerkekaldybekova.13@gmail.com

Андатпа. Мақала сот ісі құжаттарын дискурсты түрғыдан талдауға арналған. Сот дискурсы барлық құқықтық дискурстардың ішінде бастысы болып табылады. Дискурстық талдау әдісін қолдану жалпы құқық теориясының түсінігі ретінде сот құжатының жаңа белгілері мен сипаттамаларын ашуға мүмкіндік беретіні дәлелденген. Дискурстық талдау шеңберіндегі зерттеу нысаны - әрқашан жазбаша нысаны бар

сот құжаты. Дискурстық талдауды құжаттарды құру және алмасу процесін зерттеу үшін пайдалану мүмкін, себебі сот ісі құжаты - заңға бағытталған ойлауды қолдана отырып лингвистикалық нысанда жасалған мәтін.

Занды құбылыстарды дискурсивті зерттеу мүмкіндіктері әлі де болса жетерлік, ал бұл қысқаша зерттеу құқықтық дискурстың маңызды бөлігі ретінде сот құжатының жана қырларын ашуға мүмкіндік берді.

Тірек сөздер: сот дискурсы, сот құжаты, құқықтық дискурстың қатысушылары, дискурсивті талдау.

УДК 81'42; 340.1

МНРТИ 16.21.33; 10.01.11

ДИСКУРСИВНЫЙ АНАЛИЗ СУДЕБНЫХ ДОКУМЕНТОВ

Калдыбекова Н. Б.¹

¹Магистрантка II курса, специальность М059 – Иностранная филология
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
E-mail: nazerkekaldybekova.13@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена применению дискурсивного анализа для изучения судебного процесса. Судебный дискурс представляется основным среди всех правовых дискурсов. Использование дискурсивного метода позволяет открыть новые признаки и характеристики судебного документа как понятия общей теории права.

Объектом исследования в рамках дискурсивного анализа выступает судебный документ, который всегда имеет письменную форму. Применение дискурс-анализа для исследования процесса создания и обмена документов возможно потому, что судебный документ представляет собой текст, созданный в языковой форме на основании языка права, при помощи юридически ориентированного мышления.

Возможности дискурсивного исследования правовых явлений далеко не исчерпаны, а данное краткое исследование позволило открыть новые грани судебного документа как важнейшей части юридического дискурса.

Ключевые слова: судебный дискурс, судебный документ, участники правового дискурса, дискурсивный анализ.

Статья поступила 27.12.19

LINGUOPRAGMATIC ASPECTS OF MASS MEDIA IN KAZAKH LANGUAGE

Olzhabayeva B. M.¹

¹st year Master student, 7M02302- Foreign philology
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: balnur_22_12@mail.ru

Abstract. The article describes the concept of "linguopragmatic" and its aspects in the Kazakh mass media. The place of linguopragmatics in modern linguistics and other spheres is considered. It has been shown that pragmatics is an area that defines the most communicative aspect of the current language use and activity.

Key words: linguopragmatics, linguistics, linguoculturology, mass media, media text, cognitive communication.

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ЛИНГВОПРАГМАТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Олжабаева Б.М.¹

¹1 курс магистранты, мамандығы 7М02302 - Шетел филологиясы
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: balnur_22_12@mail.ru

Андатпа. Мақалада «лингвопрагматика» ұғымы, оның қазақ тіліндегі бұқаралық ақпарат құралдарындағы аспектілері көрсетілген. Лингвопрагматиканың қазіргі тіл ғылымындағы орны мен өзге салалармен байланысты қарастырылған. Прагматиканың қазіргі кездегі тіл қолданысы мен қызметінің коммуникативтік қырын барынша кеңінен дәйекті түрде айқындайтын сала болып табылатындығы көрсетілген.

Тірек сөздер: лингвопрагматика, лингвистика, лингвомәдениеттану, бұқаралық ақпарат құралдары, медиа-мәтін, когнитивті коммуникация.

Қазіргі таңда бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ) адам өмірінің ажырамас бір бөлігіне айналды, мұнымен жарнамалық қызмет те байланысты. БАҚ саласына қызмет ете отырып, жарнама ең көп таралатын ақпараттың біріне айналып отыр. Жарнамалық коммуникация көп санды арналар арқылы жүзеге асырылады, бұл жарнаманың алуан түрін бөліп көрсетуге әкеледі. Жарнама түрінің сан алуандығы жарнамалық коммуникацияның күрделі сипатын көрсетеді.

Лингвопрагматика – әңгімелесу кезіндегі айтушы адамның тыңдаушыға (адресатқа) тілдің тигізер әсерін және тілдік байланыс кезінде өзін қалай ұстанатындығын зерттейтін ғылым [1].

Лингвопрагматика – тіл біліміндегі функционалдық бағыттың құрамдас бөлігі. Ол тек тіл білімімен ғана емес логика, философия, психология, социология, мәдениеттану ғылымдарымен де тікелей байланысты, сол ілімдермен сабақтастырыла қарастырылатын, тығыз байланыста шешілетін, зерттелетін мәселелер. Қазіргі лингвопрагматика саласының өзіндік ғылыми аппараты, өзіндік методологиясы мен өзекті мәселелері бар. Лингвопрагматиканың негізгі пәні қоғамда қалыптасқан нормалар мен тіл заңдылықтарына сәйкес белгілі бір коммуникативтік жағдайда мақсатты түрде жасалатын, сөйлеу актісі ретінде көрініс табатын әлеуметтік әрекеттің бір түрі.

БАҚ тілі лингвопрагматикалық тұрғыдан қарастырылған кезде, оның мәтіні субъектілердің білім қоры және таным деңгейімен бірлікте қаралатындығы туралы Г. Машинбаева өзінің «Теледидар тілінің лингвопрагматикалық аспектілері» атты зерттеуінде айтқан [2, 11].

Медиа-мәтінді лингвопрагматикалық тұрғыдан қарастырғанда оларды тілдік бірліктердің ғана емес, жалпы білім аясы мен коммуникативтік саланың қосындысы деп санаған жөн. Осымен

байланысты соңғы жылдары БАҚ мәтіндерін когнитивті лингвистика шеңберінде қарастыруға айрықша мән берілуде. Онда тіл сырттан келіп түскен ақпаратты репрезентациялаушы және онда кодталған мәліметтерді ашу үшін қолданылатын когнитивті құрал ретінде танылады. Когнитивті лингвистика мамандары үшін БАҚ қалыптастыратын ақпараттық кеңістіктің тақырыптық жағынан ұйымдастырылуы аса маңызды. Өйткені, онда орасан зор ауқымды медиа ағынның өзіндік мәдени спецификалық ерекшеліктері көрініс табады. Сондай-ақ, медиа-мәтіндердің идеологиялық бағыттылығының қандай тілдік тәсілдер арқылы берілетінін анықтаудың да мәні зор. Бұған қоса сондай вербалды құралдар арқылы жеткізілетін әлеуметтік маңызға ие ақпаратты экстралингвистика факторларымен, атап айтқанда Адам факторымен, кең мағынасында алғанда қоғаммен, тілдік социуммен байланыста қарастыру бүгінгі антропоцентрлік бағытта дамып келе жатқан іргелі ғылым саласының талабынан туындап отыр.

Қазіргі тіл білімі социоллингвистика, психоллингвистика, когнитивті лингвистика, лингвомәдениеттану, этнолингвистика және лингвопрагматикадан тұратын кешенді пәнаралық бағыттар негізінде қалыптасатын, көптеген зерттеу деректерімен байып отыр. Атап айтқанда, И.В.Арнольд, Б.П.Белянина, В.В.Воробьев, Н.И.Гайнуллина, Г.Г.Гизатова, В.И.Исенғалиева, Е.И.Ковалева, Г.В.Колшанский, М.М.Копыленко, А.П.Крысина, В.А.Маслова, Р.Сыздық, Ә.Қайдар, Б.Хасанов, Е.Жанпейісов, Н.Уәли, Э.Д.Сүлейменова, Ж.Манкеева, Б.Момынова, З.Ерназарова, А.Ислам, Қ.Жаманбаева, Г.Сағидолда, Э.Оразалиева т.б. еңбектері тілдегі логика-концептуалдық байланыстарды, семантикалық, синтагматикалық және прагматикалық факторларды кешенді түрде қарастыра отырып анықтауға мүмкіндік береді. Т.Г.Винокурдың сөзімен айтқанда, прагматика қазіргі кезде тіл қолданысы мен қызметінің коммуникативтік қырын барынша кеңінен дәйекті түрде айшықтап отырған сала болып табылады [3, 19-20].

Соңғы жылдары тіл ғылымының дербес саласына айналған лингвопрагматиканың алғышарттары қазақ зерттеушілерінің еңбектерінде бастау алғаны белгілі. Атап айтқанда, М.Оразов сөз семантикасының прагматикалық аспектісін қарастырса, А.Алдашева публицистикалық терминдердің прагматикалық ерекшеліктерін, Б.Момынова газеттік лексиканың прагматикалық аспектісін, З.Ерназарова сөйлеу тілі синтаксисінің лингвопрагматикалық аспектісін, Д.Әлкебаева қазақ тілі стилистикасының прагматикасын, С.Аташев бұқаралық ақпарат құралдарының прагматикасын, Б.Хасанов сөздің лексикалық мағынасы мен прагматикасын, Б.Райымбекова қазақ және орыс тілдеріндегі газет мәтінінің прагматикалық аспектісін, Ф.Жақсыбаева газет мәтінінің прагматикалық функциясын қарастырса, Г.К.Ихсанғалиева тақырыптарға прагматикалық талдау жасаған. Т.Ш.Мырзахметова тыныс белгілердің, оның ішінде көп нүктенің

қолданысын прагматикалық тұрғыдан зерттеген. Ал Р.А.Омарова неміс тіліндегі газеттер материалы бойынша баспасөз дискурсына лингвопрагматикалық талдау жүргізсе, С.Қ.Ережепова орыс және қазақ тілдеріндегі ресми-іскерлік стильдің лингвопрагматикалық аспектісін салыстыра зерттеді [4].

Лингвопрагматикалның қазіргі тіл ғылымындағы орны мен өзге салалармен байланысына келер болсақ, тілді қандай да бір ақпаратты жеткізу және өңдеу үшін, сондай-ақ қоршаған орта жайында қажетті түсінікті қалыптастыру үшін жүзеге асырылатын күрделі процестерді зерттеуді мақсат ететін когнитивтік бағыт пен сол процеске тікелей қатысушы адресант (ақпаратты ұсынушы) пен адресат (ақпаратты қабылдаушы) арақатынасын зерттейтін лингвопрагматиканың арасында тығыз байланыстың болуы заңды. Әсіресе, адам санасына келіп түсетін ақпараттың керекті деңгейде ұғынылып-түсінілуін реттейтін категориялау және концептуалдау процестері ғаламның тілдік бейнесін қалыптастыру проблемасына қатысты айрықша маңызға ие болады. Өйткені, сол процестер арқылы адам ақиқатта болып жатқан оқиғаларды когнитивтік тұрғыдан меңгереді. Сөйтіп үнемі ұлғайып отыратын білімін концептілер және категориялар түрінде реттейді. Осының нәтижесінде жеке-жеке келіп түсетін мәліметтер жүйеленіп, білім қорын құрайды. Осы айтылғандардың бәрі БАҚ мәтіндерін зерттеуде үлкен мәнге ие болады. Басқаша айтқанда, когнитивтік зерттеулер медиа-мәтіндерді жекелеген сөзжасам туындылары ретінде ғана емес, сол ақпаратты дайындап, тарату саласында еңбек етіп жүрген мыңдаған адамдар мен ұйымдардың бірлесе атқарған қызметінің нәтижесі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді [4].

«Субъект – лингвопрагматиканың негізгі категориясы», яғни медиа-мәтін арқылы жүзеге асырылатын бұқаралық коммуникация түрі *адресант – адресат қостағаны* аясында қарастырылады. Нақтылай кетсек, медиа-мәтіннің тақырыптық ұйымдастырылуы мен құрылымдық ерекшеліктері анықталып, жалпы газет мәтінінің ақпараттық-мағыналық кескіндемесінің жобасы жасалды. Зерттеушілер прагматиканы коммуникатор прагматикасы және реципиент прагматикасы деп жіктейді. Мәтінді түзуші коммуниканттар өз мәтінімен бірге сол кезеңге, нақты ситуацияға, белгілі бір тілдік контекстке, қандай да бір тілдік жүйеге тән алуан түрлі мәтіндерді де *интерпретациялаушы* болып табылады. Өз хабарламасының екіжақты түсінілуі мүмкін екендігін білетін коммуниканттар айтылымда осы екіжақтылықтың болуын жөн көріп, ойын соған бейімдейді немесе онда екі ұштылықтың болмауын көздеп, мәтіннің бір ғана мәнде түсінілетіндей болып құрылуын қадағалайды [2]. Біз газет мәтінін журналист пен оқырман арасындағы көпір рөлін атқаратын күрделі коммуникативтік құбылыс деп танымыз. Ол (мәтін) қоғамдағы белгілі бір саяси топтардың, газет редакциясы басшылығының, тағы басқа да мүдделі тұлғалардың саяси

тапсырыстарын жүзеге асырады. Бұл – көбінесе қоғамда қалыптасып саяси ахуалды халықтың ұлттық-мәдени ерекшеліктерін және ұлттық мүдделерді ескере отырып интерпретациялауға қатысты мәселе. Сондай-ақ, газет мәтінде арнайы контекст жасау үшін қолданылатын айрықша тілдік механизм жұмсалады.

Аудиторияның мәтінді барынша дұрыс түсінуі үшін адресант ақпаратты жеткізу барысында оқырман қауымның қажеттіліктерін, мүдделерін, білім деңгейін, әлеуметтік ұстанымдарын ескереді. Сөз субъектісі коммуникативтік ниетін жүзеге асыру үшін мәтін түзбес бұрын адресаттың а) тілдік біліміне, ә) дәстүрлі біліміне сүйенеді [5]. Осыған байланысты *мәтіннің прагматикалық сипаттамасын* арнайы қарастыру қажеттілігі туындайды. Өйткені мәтіннің прагматикалық компоненті тілдік құралдардың жұмсалуына қатысты заңдылықтарды анықтауға мүмкіндік береді.

Газет мәтінде адресанттың белгілі бір прагматикалық ұстанымы көрініс табады. Зерттеушілер оны 3 түрге жіктейді:

Ақпараттық ұстаным (мәліметті іріктеп ұсыну); Фатикалық ұстаным (материалды оқырман назарын аударту үшін пайдалану); Манипулятивтік ұстаным (мәтінде баяндалатын оқиғаларға қатысты оқырман көзқарасын қалыптастыруды мақсат ету) [6,18].

Газет материалын лингвопрагматикалық тұрғыдан қарастырғанда мәтіннің адресатқа бағытталу дәрежесі, яғни автордың өз мақаласын арнаған аудиториясының әлеуметтік ерекшеліктерін (жасы, жынысы, мамандығы, кәсібі, саяси ұстанымы т.б.) ескеруі үнемі зерттеуші назарында болуы тиіс.

Адресат факторын газет мәтініне қатысты алғанда негізінен оқырман термині пайдаланылады. Публицистикалық шығарманы қабылдағанда оқырман біріншіден, өзінің әлеуметтік тәжірибесіне сүйенеді; екіншіден, мәтіндегі ойды өзінің идеологиялық және этикалық көзқарасымен салыстырады; үшіншіден, өз халқының мәдени-тарихи дәстүрлерін ескереді.

Яғни публицистикалық мәтінге баға бергенде біріншіден, журналист шешімін табуды мақсат еткен нақты проблемалар мен мақала жарияланғаннан кейін қол жеткізілуі тиіс нәтижелер ескерілуі тиіс; екіншіден, мәтінде көрініс тапқан идеологиялық ұстанымдар мен этикалық нормалардың рөлі дұрыс түсінілуі қажет; үшіншіден, материал аудиторияға тән мәдени дәстүрмен байланыста алынуы керек.

Қорытынды:

Лингвистикалық және бейлингвистикалық құралдардан тұратын жазбаша формадағы медиа-мәтін тіл дамуының белгілі бір кезеңіндегі жаңалықтар мен ерекшеліктерді айшықтай отырып, сол арқылы бүгінгі тілдік субъектінің компетенттілігін де көрсететін құнды материал ретінде үлкен маңызға ие болады. Сондықтан мерзімді баспасөз материалдары негізінде жүргізілетін прагматикалық

талдау Адам факторының төңірегіне шоғырланатын алуан сипатты (саяси, әлеуметтік, экономикалық, тарихи, мәдени т.б.) мәселелерге аксиологиялық тұрғыдан баға беруге мүмкіндік туғызады. Нәтижесінде медиа-мәтін БАҚ-тағы прагматикалық әлеуеті аса күшті құрал ретінде танылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Колтунова М.В. Язык и деловое общение: нормы, риторика, этикет; учебное пособие для вузов. – М.: ОАО «НПО» Экономика», 2000 с.
2. Машинбаева Г.А. Теледидар тілінің лингвопрагматикалық аспектілері: филол. ғыл. канд. ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация авторефераты. – Алматы, 2007. – 11 б.
3. Винокур Т.Г. Говорящий и слушающий. – М., 1993. – С.19-20.
4. Есенова Қ.Ө. Қазіргі қазақ медиа-мәтінінің прагматикасы (қазақ баспасөз материалдары негізінде). Ф.ғ.д. ғылыми дәрежесін алу үшін дайынд. дисс. авторефераты. – Алматы, 2007.
5. Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері. - Ф.ғ.д. ғылыми дәрежесін алу үшін дайынд. дисс. авторефераты. – Алматы, 2007.
6. Новикова Э.Ю. Прагматические характеристики газетного политического текста // Вопросы лингвистики и транслятологии. - Волгоград, 2004. - 18 с.

ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СМИ В КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ

Олжабаева Б.М.¹

¹Магистрант 1 к., специальность 7М02302 - Иностранная филология
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: balnur_22_12@mail.ru

Аннотация. В статье описывается понятие «лингвопрагматика» и его аспекты в казахскоязычных СМИ. Рассмотрено место лингвопрагматики в современной лингвистике и ее связь с другими отраслями. Было показано, что прагматика является областью, которая определяет наиболее коммуникативный аспект текущего использования языка и деятельности.

Ключевые слова: лингвопрагматика, лингвистика, лингвокультурология, средства массовой информации, медиатекст, когнитивная коммуникация.

Статья поступила 09.01.2020

UDC 81'42
IRSTI 16.21.33

FEATURES OF ARTISTIC DISCOURSE AND ITS COGNITIVE-LINGUOCULTURAL ASPECTS

Sabyrbek N.Y¹., Zagidullina A.A.².,

¹2nd year student of master's degree on Foreign philology,

²Doctor of Philological Sciences, Full Professor,

KazUIRandWL after Ablaihan, Almaty, Kazakhstan

e-mail: nazymsabyrbekmasterfph@gmail.com

Abstract. The article considers the concept of discourse in the framework of modern linguistics, the distinctive features of the artistic discourse are listed and considered.

Artistic discourse is one of the central concepts of modern linguistics and a bridge between cultures and eras. The cognitive essence of artistic discourse is manifested in the fact that the perception of discourse, its understanding and interpretation is a complex cognitive process interconnected with linguocultural components.

Key words: discourse, artistic discourse, cognitive aspect, linguocultural aspect, communicative function.

Modern linguistics is based on the principle of anthropocentrism, which includes the "human factor" in the study of language. Consideration of the functioning of the language from the perspective of anthropocentrism led to the introduction of the term "discourse", which is understood as a coherent text in combination with extra-linguistic - pragmatic, sociocultural, psycholinguistic and other factors, as a targeted social action, as a component involved in the relationship of people and the mechanisms of their consciousness (cognitive processes) [1,6].

S. Harris was one of the first, who used the term "discourse", when he published the article "Discourse Analysis" in 1952. At the same time, the concept of discourse was formulated by J. Habermas. Under the discourse, the researcher understood a specific dialogue based on an objective analysis of reality.

The definition of "discourse" was proposed by such foreign researchers as V. Koch, E. Benevist, A. Greimas, P. Serio, J. Courte, C. Fillmore, T. van Dijk and others.

In the 1970s the terms "discourse" and "text" were identified. Under the influence of the concepts of E. Benevist and T. van Dijk (late 1970s - early 1980s), are appeared tendencies to distinguish between these concepts. So, E. Benevist under the term "discourse" understood speech, inseparable from the speaker. T. van Dijk argued that text is an abstract construction, and discourse is different types of actualization of the text, which are considered taking into account extralinguistic factors [2, 7].

In modern linguistics, the term "discourse" does not have an unambiguous interpretation. This is due to the fact that discourse is the subject of interdisciplinary researches and is part of the interests of other disciplines, namely: discourse studies, sociolinguistics, psycholinguistics, cognitive linguistics, pragmalinguistics, literature and others.

If we talk about discourse as a whole, then it is always an attribute of the communicative-social field, as a result of which it has a very strong pragma-functional motivation. The author of the discourse creates it with the intention of changing something in the recipient in a cognitive, psychological or behavioral plan [3,612].

As before, the study of discourse and methods of discursive analysis arouses great scientific interest and draws the attention of researchers to various aspects of this phenomenon. In the last decade, many scientific works have been devoted to different types of discourse. Of particular interest for linguistic research is artistic discourse.

The relevance of this article is due to the fact that artistic discourse is one of the most complex notions in the theory of discourse. Each linguist interprets it in his own way, taking into account all aspects of his nature. Artistic discourse is the embodiment of a verbal message that conveys subject-logical, aesthetic, figurative, emotional and evaluative information, combined in the ideological and artistic content of the text into a single whole. Leading linguists attribute artistic discourse to various types of discourses, in each of which a specific function is performed.

In our time, the determination of the features of artistic discourse represents particular value. In essence, artistic discourse contains an imprint of culture at a certain stage in the development of society.

Due to the fact that one of the main functions of artistic discourse is the emotional-volitional and aesthetic impact on those to whom it is addressed, the main constitutive factor is its pragmatic essence. The functioning of artistic discourse is impossible outside of dialectic relations: writer - work of art - reader. A modern approach to the analysis of literary text involves the study of text units, grammatical categories, and stylistic means.

The specificity of artistic discourse consists in the speaker's speech activity, which goes beyond the boundaries of the text itself and makes the interpretation of artistic discourse as a special type of discourse. In addition to the speaker, the reader's factor must also be taken into account, the role of which is to perceive the literary text, therefore artistic discourse can be defined as the process of interaction between the text and the reader. Artistic discourse is one of the components of the act of artistic communication, representing a particular artistic reality, which, combined with the discourses of the author and the reader, creates a new type of discourse - artistic.

Yu. Lotman believed that the space of artistic discourse acts as a necessary intermediary between literature and language, between literature and external reality. It is in it that the "semiotic environment" is formed, which, according to the researcher, is a necessary condition for the implementation of the communicative function of verbal art [4, 438]. It must be emphasized that studying the problem of the connections of language and culture from the point of view of semiotics - the science of communicative systems and signs that people use in the process of communication, allows this process to be more focused and effective as semiotics studies the informatively significant space in which it lives society [5, 36].

Yu. Lotman described specific features of the artistic discourse, the most important of which, in his opinion, is that the content of the message in such a discourse is a personality [4, 438].

In connection with the transition of linguistics to an anthropocentric paradigm, the functioning of the language is associated with the cognitive activity of man. Therefore, when analyzing a discourse, two of its functions should be taken into account: cognitive and communicative. In this statement, we rely on the position formulated by E. S. Kubryakova that "every linguistic

phenomenon can be considered adequately described and explained only if it is considered at the crossroads of cognition and communication" [6, 6-17].

The cognitive essence of artistic discourse is manifested in the fact that any artistic discourse involves understanding and interpretation, i.e. cognitive procedure aimed at revealing the semantic content of the text. In other words, the perception of discourse, its understanding and interpretation is a complex cognitive process, cognitive processing of discursive information, which involves the conceptualization and categorization of information about the world reflected in the text. The notion of conceptualization, being a key one in cognitive linguistics, also becomes fundamental in discourse. In the process of interpreting the discourse, the recipient draws findings and conclusions based on verbalized data, as well as knowledge about the world. This is the conceptualization process as one of the most important processes of human cognitive activity, the process associated with the structuring of knowledge on the basis of minimal conceptual meanings, the process in which the mechanisms of inference, obtaining knowledge, conclusions, revealing hidden information are involved [7, 14].

Another approach to the study of discourse is due to the relationship of discourse and linguoculturology. It is well known that effective communication cannot be achieved without deep background knowledge of national culture in the broadest sense, i.e. knowledge of the lifestyle, mentality and worldview of a national character, a system of spiritual values, customs and traditions of the people in whose language communication takes place. When studying discourse from the standpoint of linguoculturology, we are guided by the following postulates: a) language and culture are closely interconnected; b) discourse, along with the text is the main means of studying culture, a source of cultural knowledge and information [8, 10].

No less significant in terms of cultural information is the artistic discourse, which in essence represents one of the forms of culture. It is artistic discourse that is the bearer of sociocultural, aesthetic and emotional information. It should be noted that the cultural information contained in artistic discourse is gradual in nature and is differently presented in various types of discourse. The most important is artistic discourse reflecting the intellectual and spiritual spheres of human activity, in which objective characteristics are closely intertwined with author's judgments, views and evaluations. The interpretation of such an artistic discourse requires the reader's cultural competence, knowledge of national cultural values and priorities.

So far as the concepts of the conceptual and linguistic picture of the world are firmly included in the terminological apparatus of linguistic research on cognitive linguistics and linguoculturology, it seems that for discourse these concepts are key. Representation of the conceptual picture of the world in the discourse is carried out by the system of all linguistic means, however, the linguistic and cultural units of the language play a predominant role. Linguoculturalism is a basic concept in linguoculturology, which is defined

as “a complex, inter-level unit representing the dialectical unity of linguistic and extralinguistic (extralinguistic cultural meaning)” [9, 45–48]. An analysis of linguistic literature showed that linguistic culture can be represented by a wide range of language forms, including words, phrases, syntactic structures, phraseological units, stylistic techniques, sayings, fragments of discourse and even discourse. The source of cultural information in linguistic culture is specific to these culture phenomena: realities, outstanding personalities, historical events, as well as myths, images, beliefs, rituals, customs, traditions. A characteristic feature of the functioning of the linguistic culture in the discourse is their ability to interact within a single linguocultural field [7, 14].

One of the main differences between artistic discourse and other types of discourse is its goal, which can be described as follows: through his work, the writer attempts to directly influence the reader’s “spiritual space” as a recipient with the aim of influencing him and making some changes. In this case, spiritual space is understood as a system of values, knowledge, views on the life of a particular person, aspirations and desires, personal guidelines [10, 30–34].

Another distinctive feature of artistic discourse from other types of discourse is that artistic discourse has a special creative intratextual reality, that is, its creation occurs under the influence of the author’s imagination and creative energy, which determines its conditional nature. Proceeding from this, it follows that artistic discourse in the narrow sense is artificially created, in the framework of which the correlation of the depicted world with reality is indirect, is refracted through the individual author’s perception, is transformed in accordance with the author’s intention, namely, is conceptualized individually.

The next feature of the artistic discourse is that it has a wide variety of genre, thematic, age and ideological components. By its structure, artistic discourse has a diverse and heterogeneous character, it seems to consist of a large number of “sub-discourses” that create the diversity of the entire work [11, 228–231].

Moreover, as already mentioned, one of perhaps the main distinguishing features of artistic discourse from other types of discourse is that it contains the imprint of a specific culture that prevails at a certain stage in the development of society.

Summing up the above, we can draw the following conclusions:

- the study of artistic discourse from the standpoint of anthropocentrism reveals close relationships between discourse studies, sociolinguistics, psycholinguistics, cognitive linguistics, pragmalinguistics, linguoculturology;
- a communicative model for describing artistic discourse involves the consideration of discourse as one of the main units of communication, as a two-way communicative act, taking into account factors of the addresser and addressee and a wide sociocultural context;
- the study of artistic discourse from the standpoint of cognitive linguistics

reveals the complex cognitive structure of this phenomenon, which is based on the construction and interpretation of certain cognitive principles for the distribution of information, as well as the processes of its conceptualization and categorization. Consideration of discourse as an individually author's linguistic picture of the world, reflecting a wide range of conceptual meanings of a universal, national-specific and individually-personal character;

- analysis of the artistic discourse in the linguoculturological aspect involves the identification of the system of linguoculturological units that form the linguoculturological field of the text, the study of cultural concepts as meaningful and thematic dominants of the text;

- cultural information contained in artistic discourse is gradual and is presented differently in different types of discourse, the most important is artistic discourse, reflecting the intellectual and spiritual spheres of human activity, in which objective characteristics are closely intertwined with author's judgments, views and assessments, interpretation such artistic discourse requires the reader's cultural competence, knowledge of national cultural values and priorities.

REFERENCES:

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. 2-е изд. — М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. — с. 136–137.
2. Dijk, T.A. van. Studies in the Pragmatics of Discourse // *Janualinguarum. Series Maior*; 101. — The Hague, Paris, New York: Mouton Publishers — 1981. — 331 p.
3. Загидуллин Р.З., Загидуллина А.А. Религиозный дискурс и его лингвосомиотические особенности. Инновации в образовании и науке. Мат. Междунар. Начно-практ. конф., посвящ. 25-летию Независимости РК и 20-летию университета им. С.Демиреля. — Каскелен, 2016. - № 1.
4. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / Гл. ред. В.Н. Ярцева. 2-е изд. — М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. — 685 с.
5. Загидуллина А.А. Семиотический аспект иноязычной коммуникации // Международная научно-практическая конференция "Инновации современного иноязычного образования: опыт, проблемы, перспективы". — 2013. — с. 35-39.
6. Кубрякова Е. С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики // Вопросы когнитивной лингвистики. — Тамбов, 2004. — № 1. — с. 6–17.
7. Нормуродова Н.З. Художественный дискурс и языковая личность в свете актуальных лингвистических направлений: парадигмы знания, основные принципы и тенденции развития // Вестник ВГУ. — 2015. — № 2. — с.12-15.
8. Маслова В. А. Лингвокультурология. — М. : Академия, 2001. —с. 208.
9. Воробьев В. В. Лингвокультурология: Теория и методы. — М. : Изд-во Рос.ун-та дружбы народов, 1997. — с. 45–48.
10. Асратян З. Д. Дискурс художественного произведения // Филологические науки. Вопросы теории и практики. — 2015. — № 3 (45). — с. 30–34.
11. Кенжегараев, Н. Д. Особенности дискурсивного анализа художественного текста // Молодой ученый. — 2012. — № 4. — с. 228–231.

КӨРКЕМДІК ДИСКУРСТЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТАНЫМДЫҚ-ЛИНГВОМӘДЕНИ АСПЕКТІЛЕРІ

Сабырбек Н.Е.¹, Загидуллина А.А.²,

¹«Шетел филологиясы» мамандығының 2-курс магистранты,

²Доктор филологических наук, профессор,

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,

Алматы, Қазақстан

e-mail:nazymsabyrbekmasterfph@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада қазіргі лингвистика шеңберіндегі дискурс ұғымы берілген, көркем дискурстың өзіндік ерекшеліктері тізімделіп, қарастырылған.

Көркемдік дискурс - қазіргі тіл білімінің орталық тұжырымдамаларының бірі және мәдениеттер мен дәуірлер арасындағы көпір. Көркем дискурстың танымдық мәні дискурсты қабылдау, оны түсіну және түсіндіру тілдік және мәдени компоненттермен өзара байланысты күрделі танымдық процесс болып табылатындығында көрінеді.

Тірек сөздер: дискурс, көркем дискурс, танымдық аспект, лингвомәдени аспект, коммуникативті функция.

ОСОБЕННОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ДИСКУРСА И ЕГО КОГНИТИВНО-ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Сабырбек Н.Е.¹, Загидуллина А.А.²,

¹Магистрант 2-го года обучения,

по специальности «Иностранная филология»,

²Доктор филологических наук, профессор,

КазУМОиМЯ имени Абылай хана,

Алматы, Казахстан

e-mail:nazymsabyrbekmasterfph@gmail.com

Аннотация. В статье представлено понятие дискурса в рамках современной лингвистики, перечислены и рассмотрены отличительные особенности художественного дискурса.

Художественный дискурс является одним из центральных понятий современной лингвистики и мостом между культурами и эпохами. Когнитивная сущность художественного дискурса проявляется в том, что восприятие дискурса, его понимание и интерпретация – это сложный когнитивный процесс взаимосвязанный с лингвокультурологическими составляющими.

Ключевые слова: дискурс, художественный дискурс, когнитивный аспект, лингвокультурологический аспект, коммуникативная функция.

Статья поступила 26.12.19

2 Бөлім. АУДАРМАНЫҢ ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА АЯСЫНДАҒЫ
ЗЕРТТЕУЛЕР

Раздел 2. ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПЕРЕВОДА
Part 2. RESEARCHES IN THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

PAREMIAS IN THE LIGHT OF THE KAZAKH-KOREAN, KOREAN-KAZAKH
TRANSLATION (BASED ON PROVERBS AND SAYINGS)

Ismagulova B.Kh.¹, Ibraeva R.B.², Janabay A.S.³

doctor of philological sciences, professor, Ablai Khan KazUIRandWL,
Senior Lecturer Ablai Khan KazUIRandWL
Student of Faculty of Oriental Studies, 4 course,
Almaty, Kazakhstan
e-mail-a.mirzabek@selfarrep.kz

Abstract. The article discusses the possible correspondences and interpretations of Kazakh and Korean proverbs, due to the specifics of their linguistic nature, which seems relevant for a simultaneous interpreter. Paremiological correspondences characterizing various aspects of human life and activity, revealing the spiritual and moral values of the Kazakh and Korean linguistic cultures are given.

Key words: linguistic culture, Kazakh language, Korean language, proverbs, sayings, paremias, translation, correspondence, semantics.

ӨӨЖ 327
ҒТАХТ 16.31.41

ПАРЕМИЯЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ-КОРЕЙ, КОРЕЙ-ҚАЗАҚ АУДАРМА
ТҮРҒЫДАҒЫ КӨРІНІСІ (МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕР НЕГІЗІНДЕ)

Исмагулова Б.Х.¹, Ибраева Р.Б.², Жаңабай А.С.³

¹ф.ғ.д., профессор, синхронды аударма кафедрасы,

²аға оқытушы, қазақ филология кафедрасы,

³шығыстану факультетінің 4 курс студенті, мамандығы «5В020700 - Аударма ісі»,

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,

Алматы, Қазақстан

e-mail-a.mirzabek@selfarrep.kz

Андатпа. Мақалада қазақ-корей, корей-қазақ синхронды аудармашыға қажет қазақ және корей тіліндегі мазмұны сәйкес мақал-мәтелдер, оларды аударуға кедергі жасайтын лингвистикалық табиғаты қарастырылған. Қазақ және корей халқының тарихы, салт-дәстүр, рухани құндылықтары мен лингвомәдени ерекшеліктерінің көрінісі болғандықтан, қос тілдегі семантикасы жақын мақал-мәтелдер адам өмірінің барлық саласына қатысты түзелген.

Тірек сөздер: лингвомәдениет, қазақ тілі, корей тілі, мақал-мәтел, паремиялар, аударма, сәйкестіктер, семантика.

Фольклордың бір саласы болған мақал-мәтелдер ғасырдан ғасырға дами түсіп, толығыны анық. Әр халықтың менталитетіне, тұрмыс-салтына байланысты мақал-мәтелдері қалыптасып, ғасырдан ғасырға

дамып толыға келсе, сонымен қатар оларды күнделікті қатынас немесе көпшіліктің алдында сөйлеу болсын, айтылымның әсерін күшейту үшін арнайы қолдану да өсуде. Жаһандану заманында халықаралық, ұлттаралық қатынастардың көбейіп, нығайуы аударма, соның ішінде синхронды аудармаға, сұраныстың көбейуіне әкелетіні ақиқат. Осы жағдайда нақты дамып, кеңейіп жатқан қазақ және корей халықтарының ара-қатынастары да зерттеуіміздің өзектілігі мен ғылыми жаңалығына өз үлесін қосып, арттыруда. Әр халықтың мақал мен мәтел, қанатты мен нақыл сөздері, афоризмдері – белгілі бір тарихы бар жүйе. Дана шешендердің басты қаруы, ақыл және тіл шұрайының жемісі – нақыл сөздер мен мақал-мәтелдер, зиялы қауым, ақын-жазушылар мұрасы болып саналатын қанатты сөздер, жалпы айтқанда – паремиялар, бір сөзге тоқтау табатын қазақ халқының асыл ізі болып саналатыны бекер емес. Оның себеп-құпиясы – мақал-мәтелдер, жалпы паремиялардың, тілдік табиғаты мен айтылымға әсерлік күш пен әсемдік беруінде [1].

. Қазақ және корей елдер тұрмыс-тіршілік, салт-дәстүрлерінің ұқсастығы мен қатар тіл құнары – мақал-мәтелдерінің де ұқсастығы бар деген болжамға сүйене, қос халық мақал-мәтелдерінің сәйкестігін зерттеу – олардың қызметтестігі мен достығын нығайтуда аудармашының еңбегін жеңілдетуге мүмкіндік беріп, аударма ісі барысында қолданыс табады деген сенімдеміз.

Мақал-мәтелдер – ғасырлар шежіресі болғандықтан, онда халықтың тарихы, әлеуметтік тіршілігі, ақыл-өнегесі мол көрініс тапқан. Мақал-мәтелдер ой дәлдігімен, тереңдігімен, ықшамдылығымен ерекшеленеді. Онда өмірдің сан алуан құбылыстарына баға беріліп, үлкен түйін жасалады, жеке тұлғаның көзқарасы емес – бүкіл халықтың бағасы, түйген ақылы. Халық даналығы үлкен ойды аядай қалыпқа сыйғызып, асқан шеберлік танытады. *«Көп сөз - көмір, аз сөз – алтын»* дегендей, мақал-мәтелде поэзияға тән жинақылық, үнділік, саздылық, ұйқас, ырғақты кездестіреміз. Ондағы әрбір сөз сұрыпталып, ой-өрнек ажыраспас туыстық тапқан. Олардың тура және астарлы мағыналары байланысып, образды, бейнелі түрде ойды тереңдетеді: *Темірді қызған кезде соқ, Қолы қимылдағанның аузы қимылдар, Шабан үйрек бұрын ұшар, Сырын білмес аттың сыртынан жүрме*. Оған қоса, айтылымның үнемделуі арқылы «қысқа да нұсқа» мақал-мәтелдер сөйлегенде тіл ұшында әрқашан дайын тұрады. Синхронды аудармашы шеберлігі – қос тіл паремиялық байлығынан мазмұны мен стильдік бояуы ең жақынын спикер әлі сөзін аяқтамай тұрғанда таңдай алу жылдамдығында [2; 3]. Мәтелге қарағанда мақалдар көбіне екі бөлімді болады және ойды тиянақты жеткізеді. Алдыңғы ой екінші түйінді пікірдің шартты түріне келеді: *Мезгілі жетсе, мұз да еріп*. Мақалда бір біріне қарама-қарсы ұғымдар мен нәрселерді салыстыру арқылы ой-пікірлерді айқындай түсу тәсілі басым келеді. Мақал шендестіре құрылып, өмір құбылыстарын типтендіреді, дәлел мен қорытынды пікірді бірдей алып жүреді: *Біреу*

тойып секіреді, біреу тоңып секіреді, Ер жігіттің екі сөйлегені – өлгені, еменнің иілгені - сынғаны, 남 잡기 제 잡기 – біреуге ор қазба, өзің түсерсің [4]. Соңғы мақалдың қос тілдегі тепе-теңдігі анық көрініп тұрса, келесі мақалдардың тілдік көрінісі әртүрлі болғанымен, мазмұны жақын болуы аудармада қолдануға мүмкіндік береді: 미꾸라지 한 마리가 온 웅덩이를 흐린다 (бір амурлық шырмауық бір суы бар шүңқырды ағызып лайландырды) - *бір құмалақ бір қарын майды шірітеді* деген мағынаны білдіреді.

Аудармашылық жұпты құрушы қазақ және корей тілдерінде мақал мен мәтелдің өзара айырмашылықтары да үйлесімді болуы мәтелдер арасында сәйкестіктерге әкеледі: *웃다가 울음이 터친다 – көп күлген бір жылар, 호랑이도 제 말하면 온다 – кімді айтсаң, сол келер; қабырғаның да құлағы бар - 낮말은 새가 듣고, 밤말은 쥐가 듣는다, сабақты ине сәтімен - 김치국부터 마시지 말라, жеті өлшеп, бір рет кес – 돌다리도 두들겨 보고 건너라, алыстағы ағайыннан жақындағы көршің артық – 이웃 사춘, алдыңғы арба қайда барса, кейінгі арба сонда барады – 바늘 가는 데 실 간다.*

Екі халықтың да мақал-мәтел тақырыптары әр алуан, халықтың әлеуметтік, шаруашылық, рухани өмірін түгел қамтиды. Екеуінің де басты тақырыптары Отан, туған жер, атамекенмен байланысты. Елін, Отанын емірене сүйген қос халық Отанын шексіз сүюді ұрпақтарына өсиет еткен: *ел-елдің бәрі жақсы, өз елің бәрінен жақсы, туған жердей жер болмас, туған елдей ел болмас, 살아도 제 조국을 위해 살고 죽어도 조국을 위해 죽으라 – ‘тан үшін өмір сүр, отан үшін өміріңді қи’, 죽어도 제 구석에서 죽으라 – ‘өлсең де, өз жеріңде өлген артық’.*

Мақал-мәтелдердің бір алуаны достыққа, жолдастыққа арналған: *жүз теңгең болғанша жүз досың болсын, досыңды сатпа, аққуды атпа, дос – ажарың, жолдас – базарың, 웃는 얼굴에 침 뱉으라 – дос жылатып айтады, дұшпан күлдіріп айтады.*

Қазақ халқының негізгі күн көрісі, кәсібі малға байланысты болғандықтан төрт түлік малға қатысты мақал-мәтелдер өз алдына бір саланы құрайды: *мал – баққандікі, жер – жыртқандікі, ат – ер қанаты.*

Ал корей халқы болса, орта ғасырда жер жыртып және оны өндеуді тіршілік көзі еткен. Сондықтан халық арасында осыған байланысты мақал-мәтелдер баршылық: *농사는 청하지 대본 – ‘егін шаруашылығы – Аспанның ұлы негізі’, 농사꾼이 굶어 죽어도 정자는 빼고 죽는다 – ‘диқаншы аштан өлсе де тұқымын алып өледі’ [4].*

Адамгершілікке байланысты мақал-мәтелдер қазақ, корей мақал-мәтелдерінің ең қомақты саласын құрайды: *әдептілік, ар-ұят – адамдықтың белгісі, жарлы болсаң да арлы бол, 학지 되기 전에 인간이 되라 – ‘ғалым болам десең, адам бол’, 사람이면 사람이냐 사람이랴 사람이지 – ‘адам болып туылған адам ба, адам болған адам ба’ [5].*

Қоғамдық қатынастарға, әлеуметтік мәселелерге, ата-ана, туған-туысқан, денсаулық т.б. қазақ мақал-мәтелдерінде кең орын алған: *қойды*

құртаң бүлдіреді, елді сұлтан бүлдіреді, 양반은 백성의 등을 굽어 먹고 산다 – ‘дворяндар халықтың арқасына мініп күнін көреді’, - деп үстем тап өкілдерін әшкерелейді [5]. «Ата-ананың қадірін балалы болғанда білерсің, ағайынның қадірін жалалы болғанда білерсің, 고슴도치도 제 새끼는 예쁘다고 한다 - балалы үй – базар, баласыз үй –мазар, 형만한 아우 없다 – ағасы бардың жағасы бар сияқты мақалдар арқылы отбасының қадірін білгізіп отыр.

Білім туралы мақал-мәтелдер халықты білім алуға тәрбиелейді: *ғылым — теңіз, білім — қайық, оқусыз білім жоқ, білімсіз күнің жоқ, 가지가 많은 나무에 바람이 잘 날이 없다 - білімі көптің азабы көп, 지식이 힘이다 – күш білімде [6].*

Уақыттың қымбат екенін қос халық мақал-мәтелдер арқылы түсіндірген: *уақыт тас екеш тасты да тоздырады, елу жылда ел жаңа, 세월은 사람을 기다리지 않는다 – ‘уақыт адамды күтпейді’, 쇠뿔도 단김에 빼라 – темірді қызған кезде соқ.*

‘Жақсы’ мен ‘жаман’ сөзі қай қоғамда, қай елде болсын қатар жүреді: *가는 말이 고와야 오는 말이 곱다 – жақсы лебіз, жаһы ырыс, 은 약은 입에 쓴다 – жақсы сөз жан сүйсіндіреді, жақсы сөз – жарым ырыс, жаман айтпай, жақсы жоқ.*

Табиғат пен қоғамдағы құбылыстар шегі жоқ, мидай араласып кеткен құбылыстай көрінгенмен, олардың табиғи реттілігіне сүйенсек, ішкі жүйесі мен мағынасына қарап топтастырғанда, «Адам», «Қоғам», «Табиғат» деген бір бірімен өзара тығыз қарым-қатынасы бар топтар анықталады. Мақал-мәтелдің осы негізгі нысанын құрайтын үш саланың мысалдарына назар аударайық.

1. «Адам» саласы бойынша:

1. Адамға қатысты мақал-мәтелдер: *адам болып туылған соң, адам болып өлу ләзім, 사람이면 사람인가 사람이랴 사람이지 – ‘адам болып туылған адам ба, адам болған адам’;*

2. Халыққа, елге қатысты мақал-мәтелдер: *халық айтпайды, халық айтса, қалп айтпайды, 백성 가난 구제는 나라도 못한다 – ‘халықты кедейшіліктен құтқару патша үшін де оңай іс емес’*

3. Жанұя, туыстық қатынастарға қатысты мақал-мәтелдер: *ағайынның азары болса да, безері жоқ, 씨앗을 보면 길가의 들부처도 돌아 앉는다 – ‘тоқалды көрсе, ең мейірімді әйел де қызғанар’ [6].*

2. «Қоғам» саласы бойынша:

1. Өмірге қатысты мақал-мәтелдер: *уақыттың босқа өткені өміріңнің босқа өткені, 참을 인 셋이면 살인도 피한다 – ‘қандай ауыртпалық болса да шыда’;*

2. Өнер-білімге қатысты мақал-мәтелдер: *ақыл көпке жеткізер, өнер көкке жеткізер, bat – өнер-білім дертпен тең;*

3. Басшылық, үстем тап өкілдеріне қатысты мақал-мәтелдер: *әкім дұрыс болмаса, жұрт бұзылады, саудаң дұрыс болмаса, нарық бұзылады, 양반은 밥 먹을 줄 알고 농사 중한 줄 모른다 – ‘сарай қызметшісі күрші*

жеуді біледі, ал шаруа өз еңбегінің ауырлығын сезбейді’;

4. Қару-жараққа қатысты мақал-мәтелдер: *алдыңғы арба қайда жүрсе, соңғы арба сонда жүрер*, *빈 차 굴리어가는 소리가 요리한다 – ‘бос кеткен арбаның даңғыры көп’*.

4. «Табиғат» саласы бойынша:

1. Жер-суға қатысты мақал-мәтелдер: *таулы жер бұлақсыз болмайды, сулы жер құрақсыз болмайды*, *흐르는 물은 쉬지 않는다, 깊은 물이 팬다 – ‘ағынды су иістенбейді, ағынсыз су бұзылады’*;

2. Өсімдік дүниесіне қатысты мақал-мәтелдер: *мауелі ағаш майысқақ*, *마른 나무에 꽃이 폈다 – ‘құраған ағаш та гүлдену мүмкін’*;

3. Жануарлар дүниесіне қатысты мақал-мәтелдер: *қасқырдың ойлағаны – арамдық, қойдың ойлағаны – амандық*, *비단 보에 개똥 – ‘сиыр аласы ішінде’* [5, 7].

Қазіргі таңда заманға сай мағынасы майысқан жаңа мақал-мәтелдер шығуда. Қоғамда болған оқиғаларды сынға алған бұл мақал-мәтелдер кез келген адамды ойландырады: *жаңа қазақ мақтанса – ағылшын тілін білем дер*, *сана жеңбегенді – пара жеңеді*, *“Ә” десе, “мә” деген қатыннан без*, *“Ал” емес, бер” деген жақыннан без*, *құдалықта киген тон келте болмас*», *«МАИ-дың тоқтатқанынан, дәметкені қызық* [8].

Мұндай мақал-мәтелдер корей халқында да кездеседі: *늦었다고 생각할 때가 늦은거나 – ‘кешіктім деп ойлауға тым кеш’*, *즐길 수 없으면 피하라 – ‘ләззат ала алмасаң қаш’*, *대문으로 가난이 찾아오면 사랑은 창문으로 도망간다 – ‘кедейлік есігіңе келсе, махаббат терезеңнен қашар’* [7].

Қорыта келе, жүргізілген зерттеу жоғарыда келтірілген қазақ және корей халықтарының арасындағы ара-қашықтыққа қарамастан өмірдегі басты құндылықтары, салт-дәстүрлері, буынаралық байланысы, менталитеттерінің ұқсас жақтары тіліндегі мақал-мәтелдердің де тақырып ауықымы кең, жан-жақты, мазмұны мағыналас, құрылымы ұқсас болуына әкелуі анықталып, нақты мысалдармен дәлелденді. Соның негізінде қазіргі таңда сұранысқа ие болып келе жатқан қазақ-корей, корей-қазақ аударма, әсіресе оның синхронды түріне, ал келешекте – электронды сөздік дайындауға, көмегін тигізіп, екі елдің қызметтестігі мен достығының өркендеуіне «қаланатын бір кірпіш» болады деген ойдамыз.

ӘДЕБИЕТ

1. Қайдар Ә. Халық даналығы: қазақ мақал-мәтелдерінің түсіндірме сөздігі. – Алматы, 2004. – 139 б.
2. Илюхин В. М. Стратегии в синхронном переводе: дис. ... к.ф.н. – М., 2001. – 199 с.
3. Кали Ж.К. Стратегии синхронного перевода // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Филологические науки». – 2017. - № 2. - С.52-60
4. Пермяков Г.Л. Паремнологические исследования. М.: Наука, 1984. – 320 б.
5. 김사엽 «속담론 (Мақал-мәтелдер туралы теория) 서울, 1953 5-66
6. Интернет желісі: <http://kazhalyk.ucoz.kz> , <http://lib.rosdiplom.ru> , <https://egemen.kz/article/soz-soyyl> , <http://lifea.co.kr/현실감-있는-요즘-속담>

7. «속담으로 배우는 한국어», 서울, 2003
8. Әлем халықтарының мақал-мәтелдері кітабы, Алматы, 2012 - 339-341б.

**ПАРЕМИИ В СВЕТЕ КАЗАХСКО-КОРЕЙСКОГО,
КОРЕЙСКО-КАЗАХСКОГО ПЕРЕВОДА
(НА МАТЕРИАЛЕ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК)**

Исмагулова Б.Х.¹, Ибраева Р.Б.², Жанабай А.С.³

¹д.ф.н., профессор, кафедра синхронного перевода,

²ст. преподаватель, кафедра казахской филологии,

³студентка 4 курс факультета востоковедения, специальность
«5В020700 – Переводческое дело», КазУМОиМЯ им.Абылай хана ,

Алматы, Казахстан

e-mail-a.mirzabek@seltfarrep.kz

Аннотация. В статье рассматриваются возможные соответствия и толкования казахских и корейских пословиц, обусловленные спецификой их лингвистической природы, что представляется актуальным для переводчика-синхрониста. Приводятся паремиологические соответствия, характеризующие различные стороны жизни и деятельности человека, раскрывающие духовные и нравственные ценности казахской и корейской лингвокультуры.

Ключевые слова: лингвокультура, казахский язык, корейский язык, пословицы, поговорки, паремии, перевод, соответствия, семантика.

Статья поступила 23.01.20

FRAMES AND TRANSLATION IN DIFFERENT LANGUAGES

Sarypbekova S.B.¹

¹Postgraduate of Translation Studies of

Ablai Khan KazUIRandWL

Almaty, Kazakhstan

e-mail: saule.sarypbekova@mail.ru

Abstract. The essence of language frames lies in intercultural interaction. Both language and frame have their own structure. In this regard, it is important for each translator to pay attention to translation issues. The article reveals the relationship between linguistics and cultural studies, also discusses the progress of the translation of frames.

Keywords. Stereotype, frame, culture, linguoculturology, addressee, addresser.

УДК 81'25
МРНТИ 16.31.41

**ФРЕЙМДЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚҰРЫЛЫМЫ ӘР ТҮРЛІ
ТІЛДЕР ЖҰБЫНДА АУДАРУ**

Сарыпбекова С.Б.¹

¹Аударма ісі мамандығының ІІ курс магистранты

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

Алматы, Қазақстан

e-mail: saule.sarypbekova@mail.ru

Аннотация: Бұл мақалада тілдік фреймдер табиғаты, құрылымы, қызметіне байланысты типология тұрғыда әртүрлі тілдер жұбында аудару мәселелері

қарастырылған. Тілдік фреймдердің мәні тіларалық мәдени қарым-қатынас аясында жатыр. Әр тілге тән өзіндік әлем бейнесі мен әр тілдің құрылымы әртүрлі, бөлек болғандықтан, олардың фреймдері де ұқсас емес. Осы тұрғыдан аударма мәселесіне ерекше назар аудару әрбір аудармашы үшін маңызды. Мақалада лингвистика мен мәдениеттану арасындағы байланыс анық ашылып, фреймдерді аудару барысы талқыланады.

Тірек сөздер: таптаурын, стереотип, фрейм, мәдениет, лингвомәдениеттану, адресант, адресат.

Тілдік фреймдер когнитивтік лингвистикада қарастырылатыны бәрімізге белгілі. Ал осы фреймдердің аудармамен байланысының астары лингвокультурологияда жатыр. Неге десеңіз, фреймдер ұлттың немесе халықтың мәдениетімен астасады. Тілдік фреймнің келесі анықтамасына негізделеміз. **Фрейм** – таптаурын жағдаяттарда я қарым-қатынаста тұтынылатын анықталған дағдылы әдеп-қылық әрекеттерінің, сондай-ақ тілдік қылық әрекетінің сызбасы я бағдарламасы ретінде қарастырылатын менталды модель. Таптаурын жағдаяттар тұрғысындағы білім-тәжірибе адам санасында тұтастықта ұйымдаса отырып, сол уақытта таптаурын жағдаят орны (мекені), субъектілері және олардың рөлдері немесе қызметтері т.б. компоненттері түріндегі образдарды камтиды. Осы орайда аталмыш компоненттердің жиынтығында сцена түзілсе, олардың анықталған тәртіппен (бірінен кейін бірі) жүзеге асуы сценарий болып табылады. Сөйтіп, таптаурын жағдаят образдары, сцена, сценарий біріге келіп, фреймді құрайды [1].

Фреймді түсіну жағдаятты саналы бөлшекке бөлу арқылы жүзеге асады. Жағдаятты саналы бөлшекке бөлудің астарында адамның ситуация контексіндегі формалданған сипаттамасы жатыр. Ғалым Л.Н. Сидорованың анықтамасына сүйенсек, ол фреймді білімнің тілдік тұрғыда жүзеге асу факторы ретінде лингвистикалық бағдарланған концепт деп қарастыруға болады. Ол фреймді адамның алуан түрлі білімін, оның тәжірибесін бірыңғай мәнге біріктіретін әмбебап категория деп есептейді. Дәл осы тұста, аудармашы мен тіл қатынасын объект пен субъект ретінде алайық. Субъект (адресант, жіберуші) берілген объекті келесі субъектке (адресатқа, қабылдаушыға) жеткізу үшін берілген фрейм төңірегіндегі білімін түгендеу қажет. Тілді процеске жатқызатын болсақ, фрейм де белгілі бір таптаурынның жылжымалы сұлбасы секілді.

Фрейм – бұл тек теория емес, сонымен бірге тәжірибе. Адам санасында өте шапшаң уақытта жүзеге асатын психикалық әрекеттердің айқын нәтижесі. Шын мәнісінде, тұлға ақпарат қабылдағанда, оны фрейм ретінде қарастыруына көп уақыт кетпейді. Бұл процесс адамдардың санасында, оның ішінде, аудармашылар басында көз ілеспес жылдамдықта жүзеге асады. Сонда бұл жердегі қиыншылық

неде? Аудармашы өз ана тілінде тілдік фрейм құруда сүрінбейтіні анық. Өйткені төл тіл адам бойында ана сүтімен қалыптасып, сіңіп кетеді. Ал аударылуы тиіс тілдегі фрейм аудармашы санасында қандай көрініс табады? Осы тұсқа келгенде, когнитивтік лингвистика ғылымы айқын көрініс білдіреді. Жалпы айтқанда, ақпарат қабылдау, немесе алмасу, фреймдер жүйесімен тығыз байланысты. Т.А. ван Дейк зерттеуі бойынша, фреймдер концепттердің айналасында ұйымдасады. Олар негізгі, типтік және потенциалды ақпараттарды қамтиды. Олар басқа концепттермен тамырласады. Фреймдер конвенционалды сипатқа ие және типтік сипатымен анықталады. Концептуалды фреймдер біздің әдеп-дағдымызды ұйымдастырып және басқа адамдардың әдеп-қылығын дұрыс талқылауға мүмкіндік береді [2].

Адамның танымдық қызметіндегі тілдің орны ерекше. Аударма аударма болуы үшін тіл керек. Аударма процесінде жалғыз ғана тілдің болуы мүмкін емес. Аударма тіларалық байланыс болатын болса, тілдегі фреймдердің де өзара байланысты екені шығады. Бұл орайда, лингвокультурология пәні маңызды рөлге шығады. Аудармашы тілдерді аудару барасында сөзбе сөз емес, фреймдер айналасында тәржімалайды [3]. Ол екі тілді ішінара, мәдениетін, өзге тілдің құрылымдық ерекшелігін, оның бөлшектерін ана тіл бөлшектерімен байланыстыра отырып, екі тілдегі фреймдердің барлық мүмкіндіктерін жетік қолдана алатындай деңгейдегі сөз шебері болуы тиіс. Фрейм кең көлемді ұғым. Аударманың өзін үлкен концепция шеңберінде қарастырсақ, аударылатын элементтерді сәйкесінше фрейм деп қарастыруға болады. Бұл дегеніміз фрейм – «үзік» дегенді білдірмейді. Фрейм біртұтас концепция. Аудармашы өзінің жұмысы барысында екі түрлі қатынасқа түседі: тіларалық және мәдениетаралық. Ойымды мысалмен дәлелдейтін болсам, фразеологизм немесе тұрақты тіркестер, не болмаса белгілі бір ұлтқа тән аңыз-әңгімелердің төркінін алайық. Әсіресе осы сынды тіркестер құрылымдары әр түрлі тілдердегі фреймдердің өзегі болып табылады. Мысалы, орыс тіліндегі «в ногах правды нет» тіркесін алайық. Аудармашы сөздерді тікелей аударатын «машина» болатын болса, төл тілімізге «аяқта шындық жоқ» деп аударылатын еді. Бұл жердегі аудармашының мәдениеттану шеңбері тар болғандықтан, қазақ тілінде де бұл тіркес мағынасыз болып қалды. Шын мәнісінде фрейм бұл жерде мәдениет пен тіл арасындағы көпір. Әр түрлі тілдердегі фреймді шапшаң талдай алатын немесе мәдени сұлбаны жетік меңгерген аудармашы бұл тіркестің «босағада тұрма» деп аударылатынын жақсы біледі. Фрейм бұл жерде біржақты емес, аудармашының міндеті де сол екіжақты үдерісті тыңғылықты алып жүру.

Аударма – өте күрделі көп деңгейлі семантикалық өрістердің, семантикалық құрылымдардың, мәдени өзгешеліктердің, оқырмандар мен тыңдаушылардың әрекеттерінің психологиялық және әлеуметтік аспектеріне тез талдауын талап ететін процесс. Аудармашыға лингвистикалық интеллект қажет. Лингвистикалық интеллект – тыңдап, анықтап, өз тілінің арнайы конструкциясын құру және оны қолдана білу қабілеті шет тілдерді меңгеру қабілеті, тыңдап, топтастырып, бір тілден басқа тілде жаңа конструкцияны құру қабілеті, олармен қозғалыс қатынастар жасау қабілеті [4]. Әсіресе, ауызша аудармашыларға коммуникативті белсенділік пен прагмалингвистикалық дағдылардың орны ерекше. Жоғарыда атап көрсеткен лингвистикалық интеллект – кешенді жүйе. Әр түрлі тілдердегі фреймдерді жетелей зерттеудің өзі аудармашының құзыреттілігіне тән. Тілдік құзыреттілікті кез-келген саладағы шығармашылық адамдары меңгеруі тиіс болса, аудармашы бұл жерде екі еселенген тілдік тұлға. Мәдениет пен тілдің тығыз байланысынан туатын фреймдердің өзі тұлғаның танымдық көзқарасының кең болуынан шығады. Когнитивті лингвистикада тіл - ойлау қатынастарын, яғни адамның танымдық қызметінің нәтижесі мен үрдістері тіл мен сөйлеуде қалай көрінеді, ойлау категориялары тілдің идиоэтникалық категорияларымен қалай сәйкес келеді деген сұрақтарға жауап іздейді: ұғымның түрлері, концептер (сұлба (схема), сурет, фрейм және сценарий түрінде) және жеке сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасы; пікір, пайымдау және ұсыныстар. Танымдық лингвистика туралы айтқанда негізгі екі түрлі үрдіс есте болуы керек. Олар: біріншіден, белгілі этностың ”әлемнің тілдік бейнесі” мен оның ерекшеліктері, екіншіден, қарым-қатынас кезіндегі менталдық үрдістер [5].

Қорыта келгенде, тіл мен мәдениет ажырамас ұғымдар. Олардың мәнін арттыра түсетін, байланысын ашатын тілдік тұлға – аудармашы. Әр түрлі тілдердегі фреймдерді психолінгвистика мен лингвокультурология аясында көркемдеп көмкеруші де, өзгеше екі тіл арасына байланыс орнатып, әрбір тілдегі мәдени бөлшектерді шашыратпай, шебер құрастырушы да аудармашы. Мен бір орында тұрмайтын, әрдайым даму үстінде болатын тақырыпта ой қозғадым. Себебі тіл жоқ болса, ұлт та жоқ болады, олай болған жағдайда мәдениет туралы, мәдениет алмасу туралы тіпті сөз де болуы мүмкін емес.

ӘДЕБИЕТ

1. Мәдиева Г.Б., Таусоғарова А.Қ., Досанова А.М. Когнитивтік лингвистика теориясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2014.
2. Ван Дейк Т.А. Концепт и познание. Фреймы знаний и понимание речевых актов // Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989.

3. Нурдаулетова И.Б. Когнитивтік лингвистика. – Алматы, 2011. – 312 б.
4. Ергазина Г.Д. Аударма ісі мамандығының студенттеріне арналған оқу-әдістемелік құралы (дәріс кешені). – Павлодар, 2012.
5. Кенжетаева Г. К. Лингвистикадағы ғылыми зерттеу негіздері. – Кереку, 2012.

ФРЕЙМЫ И ИХ ПЕРЕВОД В ПАРЕ ТИПОЛОГИЧЕСКИ РАЗНЫХ ЯЗЫКОВ

Сарыпбекова С.Б.¹,

¹магистрант II курса, специальность – переводческое дело
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: saule.sarypbekova@mail.ru

Аннотация: Статья посвящена проблеме перевода фреймов в паре типологически разных языков. Особенность языковых фреймов заключается в межкультурном взаимодействии и отражении этого взаимовлияния в фрейме, который, как и язык, имеет свою структуру. В связи с этим возникает необходимость особого внимания каждого переводчика на вопросы перевода фреймов, и особенно – в паре типологически разных языков. В статье раскрывается взаимосвязь лингвистики и культурологии, также рассматривается последовательность шагов в процессе перевода фреймов.

Ключевые слова: стереотип, фрейм, культура, лингвокультурология, адресант, адресат.

Статья поступила 27.12.2019

НАШИ ЮБИЛЯРЫ

РАҚЫШ СӘТҰЛЫ ӘМІР

90 жылдық мерейтойына арналған «Қазақ тілі грамматикасының бүгіні мен ертеңі» атты дөңгелек үстел кезіндегі Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің Басқарма Төрайымы – Ректоры, ҚР ҰҒА академигі С. С. Құнанбаеваның құттықтау сөзі

Р.С. Әмірдің кісілік келбеті

Республикамызға белгілі, көрнекті ғалым, филология ғылымдарының докторы, профессор, «Халық ағарту ісінің озық қызметкері», «Құрмет» орденінің иегері Рақыш Сәтұлы Әмірдің 90 жылдық мерейтойына арналған «Қазақ тілі грамматикасының бүгіні мен ертеңі» тақырыбындағы ғылыми дөңгелек үстелге қош келдіңіздер!

Бұл ғылыми жиынның басты мақсаты – республикамызға танымал көрнекті ғалым Рақыш Сәтұлының мерейлі жасын атап өту.

Рақыш Сәтұлының 90 жылдық торқалы тойын Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінен бастауы кездейсоқ жағдай емес. Рақыш Сәтұлы – кәсіби жолын мұғалім болып бастап, үлкен әріппен жазылатын ұстаз дәрежесіне жеткен тұлға, ұлағатты ұстаздық қызметін ғылыми жұмыстармен сәтті жалғастырған ғалым.

Ғылым жолы қашанда талмас еңбек пен табандылықты қажет етеді. Р.С. Әмір ғылымның үш саласын қамтып: тіл білімі; педагогикалық ғылымдар; мектеп, ғылыми мекемелер үшін мамандайындау салаларында еңбекқорлықпен, ізденімпаздықпен еңбектенуде. Тіл білімінің қыры мен сырына үңілген жетпіс жылдан аса уақытта ғалымның қаламынан туындаған *грамматика мәселелері, қазақ әдеби тілі, педагогика мәселелері, тіл мәдениеті және баспасөз мәселелері, ауыз екі сөйлеу тілі, лингвостилистика* салаларының теориялық мәселелеріне арналған қаншама ғылыми еңбектері ғылымға қосылған сүбелі жаңалық болып есептелініп, ғылыми көпшіліктің тәлім алар, тәжірибе алмастырар мұрасына айналды.

Рақыш Сәтұлын қазақ тіл ғылымындағы нәтижелі ізденістері мен ЖОО-ғы ғалымдық, ұстаздық қырымен қатар ұйымдастырушылық қабілетін шебер ұштастыра алған басшы ретінде көпшілік таниды.

Ғалым сектор меңгерушісінен бастап, ғылыми-зерттеу институтында директордың ғылым жөніндегі орынбасары, қазақ тілі кафедрасының меңгерушісі, факультет деканы және ректорлық қызметке дейін көтеріліп, аталған қызметтердің барлығын абыроймен атқарған тұлға.

Рақыш Сәтұлы 1979-1987 жылдары Алматы шетел тілдері институтына (қазіргі Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетіне) ректорлық қызметке тағайындалады, әрі жалпы тіл білімі кафедрасын қоса басқарады. Бұл жылдары ел экономикасында орын алған қиын жағдайларға қарамастан өзекті деген мәселелерді шешуге, институттың педагог кадрларының квалификациясын көтеруге, материалдық базасын нығайтуға, оқу-методикалық ісін жетілдіру бағытында көптеген жұмыстар атқарады. Әсіресе, педагог кадрлардың әлеуметтік-тұрмыстық мәселелерін шешуде батыл қадам жасап, шешуші әрекеттерді жүзеге асырған шебер ұйымдастырушы.

Р.Әмір отандық педагогика ғылымында қазақ тілін оқыту саласы бойынша эксперимент әдісін негіздеген тұңғыш зерттеуші ғалым, Нәтижесінде, тұңғыш рет өзге тілді оқушыларға қазақ тілін коммуникативтік тұрғыдан меңгертуге бағытталған оқулықтарын ұсынды.

Ғалым құрметіне арналған ғылыми отырысқа келгендеріңіз үшін үлкен алғысымызды білдіреміз! Бүгінгі жиын ғалымның ғибратты ғұмыры мен ғылымдағы жолы, қайреткерлік қызметі мен ана тілімізді дамыту жолындағы ерен еңбегі жөнінде тағлымы мол алқалы жиын болады деп ойлаймыз.

ҚОНАҚОВА КЛАРА ӨМІРЗАҚҚЫЗЫ

Ғылыммен өрнектелген өмір

2019 жылдың қантар айының басында Қазақстанның ғылыми-педагогикалық қауымдастығы Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ-дің профессоры, педагогика ғылымдарының докторы Қонақова Клара Өмірзаққызының 60 жылдық мерейтойын атап өтті. Бұл атаулы күн – тамаша ғалымның өмір жолы мен шығармашылық толысуының бір кезеңі.

Осы очеркті жазуды қолға ала отырып, мен екеуіміздің бірге өткізген жолымызға көз жүгіртсем, Клара Өмірзаққызын жақын досым деп айта аламын. Жалпы адамдар бір-бірімен ұқсас мүдделер, негізгі құндылықтар және өмірлік ұстаным бағытына қарай дос болады: «Маған досыңды көрсет, мен саған кім екеніңді айтайын» немесе «Дос табу оңай, сақтау қиын» – деген сөз бар ғой.

Иә, біз отыз жылдан астам уақыт бірге келеміз, өйткені, біріншіден, ортақ мүдде, көзқарас, дүниетаным бір жерге тоғысқан; екіншіден, қарым-қатынастағы сенімділік бар; үшіншіден, өзара көмек пен өзара қолдау көрсету; ең ақырында, риясыздық – ол дегеніміз жеке бас пайдасы туралы ойламау. Достық біз үшін туыстыққа ұласқан, кейде тіпті досың туыстан да жақын болып кетеді емес пе?! Дос уақыт өте келе

сыналады емес пе, ол ешқашан сені жалғыз қалдырмайды, қайғыда да, қуанышта да бірге, достық демеу әрқашан да адал және риясыз: «Адал дос – ажарың» немесе «Дос қиындықта танылады» дегендей. Достың да досы бар, сондай досым Клара Өмірзаққызы туралы – нағыз ДОС деп үлкен сеніммен айта аламын. Біз екеуіміз қатты ұқсас та емеспіз, дегенмен ортақ ұқсастықтар баршылық, мысалы: екеуіміз де ұстаздар отбасында тәрбие алғанбыз: мен – мұғалім мен бас бухгалтердің қызы болсам, ол – тау инженері мен мұғалімнің қызы.

Кез келген адам туралы ойлағанда, ең алдымен, оның өзгеге ұқсамайтын өзіндік бейнесі, өзгеше қасиеттері есіңе түсетіні белгілі. Мен де Клара Өмірзаққызының әдемі бір өмір белесіне жеткені туралы хабарды естігенде, бірге оқыған-тоқыған, қызметтес болған кездердегі көңілімде бедерленген ойлы жүзі, кісілік бейнесі көз алдыма келеді. Клараның тартымды келбеті: жып-жинақы жаратылысы, жылы жүзі, нұрлы көзін елестетеді. Сонымен қатар, дегдар адамға тән қасиеті: айтарын ақылға салып, әр мәселенің байыбына барып, ойын әбден таразылап алып сөйлейтіні ойыма оралды. Осы бір табиғатына дарыған қасиеттерінен Клараның өзіне ғана тән алымды да өткір ойлары, ұлықтығын кішіктігімен танытатын өрелі болмысы, шешімділігі мен іскерлік қабілеттері біртұтастықта сомдалып, нағыз ғалымның бейнесі танылар еді.

Осы тұста Клара Өмірзаққызының еңбек жолы мен жетістіктерін үш сатыға бөлуге болады:

- практикалық педагогикалық тәжірибесі;
- ұйымдастырушылық басқарушылық тәжірибесі;
- ғылыми-зерттеушілік тәжірибесі.

Енді осы сатыларды сипаттап көрейік.

Практикалық педагогикалық тәжірибесі. Клара Өмірзаққызы 1976 жылы Жамбыл педагогикалық институтының филология факультетін бітірді. Ол өзінің еңбек жолын жолдама бойынша Жамбыл облысының Жаңатас қаласындағы М.О. Әуезов атындағы мектептен бастады, сол жерде кейінгі жылдары орыс тілінің мұғалімі болып жұмыс істеді, кластан тыс және мектептен тыс жұмыстарды ұйымдастырды, оқу-әдістемелік жұмысты басқарды. Сол кездің өзінде-ақ жас мұғалім бола жүріп, типтік оқу бағдарламасының шеңберінен шығуға ұмтылды, оқушылардың өз пәніне деген қызығушылығын арттырды, олардың білімге деген құштарлығын оятты, оларды жаңашылдыққа және өзін-өзі жетілдіруге жетеледі. Ол оқушылардың интеллектуалдық және рухани даму мүмкіндіктері олардың тілді меңгеру деңгейіне және әлемдік мәдениетке жақындауына тікелей әсер ететінін жақсы түсінді,

сондықтан оны мектеп басшылығы Ы. Алтынсарин атындағы Қазақ ғылыми-зерттеу институтына мақсатты бағыттағы аспирантураға жіберуді ұйғарады.

Ұйымдастырушылық басқарушылық тәжірибесі. 1992 жылы ол Жаңатас қаласындағы Абылай хан атындағы орта мектептің директоры болып тағайындалды, сөйтіп оны 1998 жылға дейін басқарды. Мектеп Клара Өмірзаққызының зерттеу алаңына айналды, ол өзі жұмыс істеген педагогикалық ұжымын шығармашылық ізденістерге тартты, балаларды тәрбиелеу жөніндегі ата-аналар клубы жұмысын жандандырды, педагогика және психология пәндері бойынша семинарлар өткізді, осылайша, қайтадан құрылған қазақ мектебінің қалыптасуына, қаланың ықшамауданындағы осы мектептің мәдени-ағарту орталық ретінде нығаюына оң ықпалын тигізді. Сол кезеңде бірге жұмыс істеген мұғалімдер, ата-аналар, оқушылар оның осы маңызды да қызықты іс-шаралары туралы сағынышпен еске алып, айтып отырады.

1993–1997 жылдары Жаңатас қалалық мәслихатының депутаты ретінде ол әлеуметтік мәселелер жөніндегі комиссия жұмысына белсене араласады.

Ғылыми-зерттеушілік тәжірибесі. Клараның жас болса да қол жеткізіп үлгерген биік мансаптардан (мектеп директоры, Жаңатас қалалық мәслихатының депутаты) бас тартып, оны дәл сол ғылым-білім жайы сын үстінде тұрған уақыттарда ғылыми-зерттеу институтының аға ғылыми қызметкері лауазымына алмастыруы өте батыл шешім еді. Бұл қадамды өз болашағын елінің келешегімен байланыста көре алатын алғырлық пен замана артқан биік жауапкершілікті тереңнен сезінудің нәтижесі деуге болады.

Директорлық пен депутаттықтың қат-қабат қарбаластары арасында аспирантураны тәмамдап, 1995 жылы «Қазақ мектебінің 5-7 сыныптарда орыс тілінің фразеологизмдерін оқытудың лингводидактикалық негіздері» атты кандидаттық диссертацияны қорғауы да үздіксіз ізденісте жүретін, Абай айтқандай, «нұрлы ақылы мен ыстық қайратын жүрегіне бағындырған» жанның ерлікке барабар еңбегі екені даусыз. Аспирантурада оқып жүрген кезде Мәскеудің қатал қара суығында Ленин атындағы кітапханада айлап отырған күндер еске түседі, сол кезде де Клара Өмірзаққызы өзінің әдептілігімен, еңбексүйгіштігімен, мақсатқа жетудегі табандылығымен және керемет ниеттестігімен, кішіпейілдігімен ерекшеленетін.

Ғылымға деген құштарлық оны 1997 жылы Алматы қаласындағы Ы.Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясына алып келді. Онда орыс тілі мен әдебиетін оқыту әдістемесі зертханасында аға ғылыми

қызметкер болып орналасты. Осы жылдарда ол қоғам ғаламдануға кіріккен алғашқы кезеңдегі жылдам өзгермелі дүниенің сынын бастан өткерді. Отандық педагогика мен әдістеме ғылымдары үшін аса бір маңызды кезеңдерде ол орта білім берудің мемлекеттік стандартын, пәндік стандарттарды жасауға, жаңа буын оқулықтарын дайындау жұмыстарына аянбай атсалысты. Жаны жомарт жандарға ғана бұйыратын бақ Клараның да жолына сәтімен кездесті. Ол абыройы да асқақ, сыйы мен сыны да жетерлік үлкен іске араласты: авторлық құрамда 4 және 7 сыныптарға арналған «Орыс тілі» пәнінің жаңа буын оқулықтарын дайындады. Бүкіл республика мектептерінде жаңа тұрпатты оқулықтардың енуіне қызмет етті.

Ойлап отырсақ, біз бастан кешкен уақыт кеңес халқының жасампаздық кезеңіне тұспа-тұс келеді екен. Сол кездегі ғылыми ұрпақтың қол жеткізген жетістіктері мен табыстары педагогика ғылымының да қарыштап дамуына септігін тигізді. Сондықтан да Клара Өмірзаққызының Қазақстан ғылымының әрі қарай дамуына үлес қосуға ұмтылуы жайдан жай емес.

Клара Өмірзаққызымен сонау тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында, атап айтсақ, 1993 – 2010 жылдары қазақ білімінің қарашаңырағы – Ыбырай Алтынсарин атындағы Қазақ білім академиясында бірге қызмет еттік. Ол жылдар тәуелсіз еліміздің жаңа білім жүйесін құруда үздіксіз ізденістер жүріп жатқан аса бір маңызды кезең еді. Осының алдында ғана қазақтың арда ұлы, ғұлама ғалым Немеребай Нұрахметовтың жетекшілігімен педагогика ғылымдарының ғылыми-зерттеу институты деп аталатын бұл шаңырақта егемен елдің өзіне ғана тән жаңа тұрпаттағы білім жүйесінің іргетасы қаланып, негізі салынған болатын. Мен «ғұлама ғалым» деген сөзді босқа айтып отырған жоқпын. Н.Нұрахметов шын мәніндегі заманның тамырын тап басып танитын, алысты болжайтын, жаңашыл, креативті ойлайтын, білімді һәм білікті басшы еді. Балабақшадан бастап жоғары білім жүйесіне дейінгі аралықтағы кез келген мәселені батыл да өткір шешетін. Сол ұстазымыздың басшылығымен жүйеленген талай жасампаз идеялардың ұшқыны күні бүгінге дейін отандық білім беру саласында жүзеге асырылып келеді.

Әйтсе де тоқсаныншы жылдардың соңына қарай түрлі әділетсіз амал-айлалардың өріс алуымен институтта жасалған қыруар еңбектің құнын төмендету үдерісі жүрді. Институт академия атанып, құрылымдық күрделі өзгерістер жасалғанымен, дәл сол уақытта басшылардың ауыс-түйісі жиіледі. Аяқталып болмайтын жасанды реформалар, жөнсіз қысқартулар, ғылыми қызметкерлердің жалақысын уақытында бермеу

және басқа да толып жатқан мәселелер жан-жақтан анталап тұрды. Ғылымдағы жастардың кейбірі осы ауыртпалықты көтере алмай, басқа салаларға ауысып та жатты. Ал, дәл осындай қарбалас кезеңде Клара Өмірзаққызы, керісінше, ғылымға бет бұрыпты.

Жастықтың оты жалындап,

Жас жүректе жанған шақ.

Талаптың аты арындап,

Әр қиянға салған шақ,- дейді ұлы Абай. Дәл осы өлең жолы Клара секілді өмірлік ұстанымына берік, өзінің бойындағы талантын кез келген салада сынап көруден тайсалмайтын арынды да дарынды адамдарға арналғандай.

Дәл осы кезеңде К.Ө. Қонақова Қазақстан Республикасы орта жалпы білім берудің жалпыға міндетті мемлекеттік стандарттарын, оқу пәндері бойынша типтік бағдарламаларды және жаңа буынға арналған оқулықтар дайындауға тікелей қатысты. Ғалымның басшылығымен авторлық ұжым құрамында «ҚР жалпыға міндетті мектептерге арналған жаңа буын оқулықтары мен оқу-әдістемелік кешендерін әзірлеу және басып шығарудың мақсатты бағдарламаларына» сәйкес қазақ мектептерінің 4 және 7 сыныптары бойынша жаңа буын оқулықтары әзірленді. Клара Өмірзаққызының жетекшілігімен «Орыс тілі» оқулығының авторлық ұжымы осы аталған оқулыққа қосымша әдістемелік нұсқаулық, дидактикалық материал, диктанттар мен мазмұндамалар мәтіндері жинағын басып шығарды.

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясындағы адал еңбегімен қай істе де биік жауапкершілік танытуының арқасында 2005 жылы осы мекеменің Бас ғалым хатшысы қызметіне тағайындалды. Осы жауапты қызметте Клара өзінің барлық қабілетін: кемел басқарушы, ұлағатты ұстаз және зерделі зерттеуші ретінде жан-жақты әрі толыққанды көрсете білді. Ол ендігі жерде отандық білім беру саласындағы іргелі және қолданбалы бағыттардағы ғылыми-зерттеу жұмыстарын үйлестіруді қолға алды. Ол Қазақстан Республикасындағы үздіксіз білім беру жүйесінің барлық сатыларында: бала-бақша, жалпы білім беретін мектеп, орта арнаулы оқу мекемелері, жоғары және жоғарыдан кейінгі білім беру жүйесінің қордалы мәселелерін ғылыми тұрғыдан сараптап, саралау; күрделі де күрмеулі жолдарын шешудің ғылыми-әдістемелік мүмкіндіктерін зерттеу жұмыстарына жетекшілік етті.

Клара Қонақова өркениетті елдер тәжірибесін саралауға, әлемдік білім кеңістігінде өріс алған жаңашылдықтардың республиканың білім жүйесіне енуіне қызмет етті. Білім берудің тұлғалық-бағдарлық және зияткерлік бағыттарын ұштастыру мәселесіне ден қойды. Ұзақ жылдар аясында жүргізілген ізденіс өз нәтижесін берді.

К.Ө. Қонақованың ғылыми еңбектерін саралай келе, 2009 жылы ҚР БҒМ білім беру және ғылым саласын бақылау жөніндегі Комитеттің шешімі бойынша оған «Педагогика» мамандығы бойынша Клара Өмірзаққызына доцент атағы берілді. Ал 2010 жылы 29 қазанда Қ.Ө. Қонақова 13.00.01 – «Жалпы педагогика, педагогика және білім тарихы, этнопедагогика» мамандығы бойынша «Білім беруді зияттандыру жағдайында бағдарлы оқытудың білім беру ортасын дамыту» атты докторлық диссертациясын сәтті қорғады.

Ғалымның бұл зерттеу жұмысын Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясы жұмысының және Қазақстан мектебін дамыту мақсатында көптеген жылдар бойы сіңірген еңбегінің қорытындысы ретінде қарастыруға болады, өйткені ғылыми диссертациялық жұмыстың жетекшілері академия өміріне жаңа серпін алып келген ғалымдар – педагогика ғылымдарының докторы, профессор Жадырина Мақпал Жұмабайқызы және педагогика ғылымдарының докторы, профессор Балықбаев Такир Оспанұлы еді.

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясының Астана қаласына көшуіне байланысты бірқатар қызметкерлер Алматыда қалды, сондықтан Клара Өмірзаққызының өзінің еңбек жолын 2011 жылдан бастап Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ-де жалғастырды.

Менің ойымша, Клара Өмірзаққызының өмір жолы мен шығармашылық әлемі, атқарып жүрген істері оның кісілік һәм тұлғалық қасиеттерін танытардай мәнді болды әрі елдік мәселелерді шешуде маңызды рөл атқарды. Қай жерде қандай қызметте жүрсе де, сол адал еңбегі оны әрқашан да абырой биігіне көтереді. Өйткені ол қолынан келетін істен ешқашан аянып қалмады, бар қуат күшін жұмсауға ұмтылды. Сондықтан жүрген ортасында әрқашан сыйлы, құрметті. Оған бүгінгі таңда Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінде сапа менеджмент жүйесі жөніндегі жауапты маман ретінде, ал содан соң ғылыми жұмыс бойынша проректорлық, магистранттар мен докторанттарға ғылыми тұрғыдан бағыт беретін педагогтік қызметтеріндегі қол жеткізген табыстары мен адал еңбегі дәлел.

Университетіміздің ректоры, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА академигі Құнанбаева Салима Сағиқызының басқаруымен ол ғылыми-зерттеу қолданбалы мектептерді ұйымдастыруға өз үлесін қосты, бұл өз кезегінде ЖОО ғылымын дамыту басымдықтарын қалыптастырды. Университет оқытушылары ғылыми-зерттеу жұмыстарына баса назар аударды, сондай-ақ шеттілдік білім беру аясындағы ғылыми жетістіктерді жариялауды мақсат етті.

Қазіргі уақытта профессор Қонақова Клара Өмірзаққызы Абылай хан атындағы ҚазХҚжәне ӘТУ-дің теория және қолданбалы тіл білімі кафедрасында еңбек етіп жүр, ғалым осы университеттің магистратура және докторантура профессоры ретінде өз идеяларын жүзеге асыруда. Ол педагогика ғылымдары Академиясының вице-президенті бола жүріп, педагогика ғылымдарының докторы Құсаинов Аскарбек Кабыкенұлы жетекшілігімен жұмыс істейтін қоғамдық жұмыстарды белсенді атқаруда, онда еліміздің білім беру жүйесіндегі қайта құруларға талдау жасалады. Оның жұмыс кестесінде халықаралық ғылыми тағылымдамалар, Ғылыми және Оқу-әдістемелік кеңес отырыстары, сараптамалық комиссиядағы мүшелік, семинар-тренингтерге қатысу, білім беру және ғылыми істер мәселелері жөніндегі республикалық және халықаралық конференциялар жұмыстарына қатысу т.б. кіреді.

Педагогика ғылымдары академиясының академигі атағына ие болуы, аталған қоғамдық бірлестікте вице-президент ретінде атқарып келе жатқан сан салалы жұмыстары куә. Сондай-ақ, республикалық білім беру саласына қатысты өзге де қоғамдық ұйымдарда жасап жүрген ізгілікті істері айғақ.

Клара Өмірзаққызы – Ұлттық ғылыми-техникалық сараптама орталығының, ҚР БҒМ білім беру саласының іргелі және қолданбалы ғылыми-зерттеу жұмыстары жөніндегі сарапшысы, мемлекеттік жалпыға міндетті стандарт және Қазақстан Республикасы жалпы орта білім берудің оқу бағдарламалары сараптамасын жүргізу жөніндегі сараптама тобының мүшесі, сонымен қатар тәуелсіз аккредитация және рейтинг агенттігінің белсенді сарапшысы.

Клара Өмірзаққызының ғылыми-педагогикалық қызметін, оның отандық білім беру ісін дамытуға қосқан үлесін мемлекет пен қоғам лайықты бағалап отыр. Білім беру жүйесін дамытуға қосқан зор үлесі үшін 1995 жылы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «ҚР Білім беру ісінің үздігі» төсбелгісімен; 2006 жылы – «Ыбырай Алтынсарин» медалімен; 2010 жылы және 2016 жылы – Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Құрмет грамоталарымен және басқа да қоғамдық белгілермен марапатталды.

Клара Өмірзаққызы өзінің туған өлкесіне де аса ыждаһаттылықпен көңіл бөледі, Жаңатас қаласының ұстаздарымен кездесуге үнемі дайын, олармен бірге білім берудегі инновациялар жөнінде әртүрлі әдістемелік шаралар өткізіп тұрады. 2015 жылы ҚР Тәуелсіздігінің 25 жылдығына орай Жамбыл облысы Сарысу ауданы Мәслихаты шешімімен оған ауданның «Құрметті азаматы» атағы берілді. 2019 жылы ол «Жаңатас қаласына 50 жыл» мерейтойлық медалімен марапатталды.

Клара Өмірзаққызы жеке өмірінде де бақытты. Ол кісінің жолдасы Қойшыбаев Баянғали Әменұлы кибернетика саласының белгілі ғалымы, техника ғылымдарының кандидаты болған.

Клара Өмірзаққызы Қонақова қай жерде қызмет атқарса да, оның байсалдылығы мен ынта-жігері әрқашанда тамаша табыстың қайнар көзі болады. Еңбекті іскерлікпен ұйымдастыру, әріптестердің әрқайсысымен жеке тіл табысу, өзінің жеке білімін үнемі толықтырып және жаңартып отыру – ғалымның бойынан табылатын асыл қасиеттер. Ең алдымен ол өзінің ғылыми тереңдігімен, айрықша еңбексүйгіштігімен, өнегелілігімен және кеңпейілділігімен көзге түседі. Клара Өмірзаққызы Қонақованың өмір жолы – ғылым мен білім беру ісіне адал қызмет етудің жарқын көрінісі.

Иә, ғылым жолы қашан да – қиын жол, алға ұмтылған сайын, биіктерді бағындырып, пікірлес ғалымдармен тығыз байланыста, тек жоғары мүдде мен мақсаттарды көздеген Клара Өмірзаққызына қанаты талмай, ғылым шыңына өрлей беруге тілек білдіреміз.

Сыйлы замандасымыз, ардақты әріптесіміз Клара Өмірзаққызына жаңа белестерде де бағындырар биіктеріңіз мол болсын дейміз. Бір кездері талаптың тұлпарына мініп, ғылымға бет бұрған қаршадай қыздың бүгінгі жетістіктері жастар үшін өрісті өнеге, тағылымды жол болып отыр. Сондықтан жас ұрпаққа таратар тағылымыңыз бен ғалымдық ғибратыңыз арта берсін. Тәуелсіз елдің тұғырын қалауға атсалысқан еңбегіңіздің жемісін көріңіз деп тілек білдіреміз.

Қ.Л. Қабдолова,

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ-дің теория және қолданбалы тіл білімі кафедрасының профессоры, педагогика ғылымдарының докторы, педагогикалық білім беру Халықаралық академиясының академигі.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
“ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия “ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN
of Ablai khan KazUIRandWL
Series “PHILOLOGICAL SCIENCES”

1 (56) 2020
ISSN 2411-8745

ismagulova.b@mail.ru

Отпечатано в издательстве “Полилингва”

Директор издательства:
Есенгалиева Б.А.

Компьютерная верстка:
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 06.02.2020 г.
Формат 70x90 1/8. Объем 8,75 п.л. Заказ № 968. Тираж 300 экз.
Отпечатано в издательстве «Полилингва»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство “Полилингва” КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru